

24 มิถุนาในขบวนการ 14 ตุลา
: การเมืองและอำนาจของประวัติศาสตร์¹

อาจารย์ประจักษ์ ก้องกีรติ *

ประวัติศาสตร์ของปัจจุบัน

ความหมายของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์หนึ่งๆ แปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ณ ขณะที่เกิด เหตุการณ์นั้นอาจมีความหมายอย่างหนึ่ง แต่เมื่อเวลาผ่านไปความหมายของเหตุการณ์ก็เคลื่อนตัวไปด้วย กล่าวได้ว่าความหมายไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวเหตุการณ์เอง แต่มนุษย์ต่างหากที่เป็นผู้ให้ความหมายกับเหตุการณ์ ยิ่งในกรณีของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เมื่อมันจบไปแล้ว ความหมายก็หลุดลอยออกไปจากการยึดกุมของผู้ร่วมเหตุการณ์เพียงลำพัง ไปสู่มือของคนรุ่นหลัง แน่แน่นอนว่าบุคคลร่วมสมัยหรือผู้ร่วมเหตุการณ์โดยตรงยังสามารถมีสิทธิมีเสียงในการถ่ายทอด บอกกล่าว ตะโกนร้องแก่คนรุ่นหลังให้รับรู้ความหมายในแบบที่พวกเขาต้องการ แต่พวกเขาปราศจากซึ่งอำนาจผูกขาด มีก็แต่เพียงสิทธิในการเข้าร่วมต่อสู้แย่งชิงความหมายร่วมกับคนรุ่นหลังอื่นๆ เท่านั้นเอง

ในแง่ประวัติศาสตร์ทั้งหลายจึงเป็นประวัติศาสตร์ของปัจจุบัน เพราะปัจจุบันต่างหากที่ให้ความหมาย กระทั่งให้ชีวิตแก่เหตุการณ์ในอดีตที่จบสิ้นตายจากไปแล้ว เรื่องราวใดไม่ถูกรับรู้ให้มีความสำคัญโดยปัจจุบัน มันก็ได้แต่นอนนิ่งอยู่อย่างนั้นในก้นเหวของอดีต ส่วนเรื่องราวที่เรารับรู้เล่าเรียน จดจำ เกลิมฉลองว่ามันเป็นประวัติศาสตร์ ก็เพราะมันถูกเลือกมาแล้วว่ามีความหมาย มีคุณค่ากับชีวิตของเราในปัจจุบัน โดยตัวสังคมเองเป็นผู้กลั่นกรองและเลือกที่จะลืมหรือจดจำ

แต่สังคมการเมืองไม่ใช่อาณาบริเวณที่มีเอกภาพเป็นเนื้อเดียวกัน ความขัดแย้งแตกต่างในการเลือกที่จะลืมหรือจำ จำแล้วให้ความหมายกับมันอย่างไร เป็นเรื่องของการทะเลาะ ขัดแย้ง ต่อรอง ประนีประนอม ระหว่างสมาชิกในสังคมทั้งที่เป็นปัจเจกและกลุ่ม ทั้งนี้ทั้งนั้น สิ่งที่เราเรียกว่า *ระบอบความรู้* *อำนาจการเมือง* และ *เกมการต่อสู้ทางการเมืองวัฒนธรรม* ในแต่ละยุคสมัย เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดความหมายของเหตุการณ์ในอดีต

¹ ปรับปรุงจากบทความของผู้เขียนเรื่อง “24 มิถุนาฯ ในขบวนการ 14 ตุลาฯ” ซึ่งเสนอในโครงการสัมมนาหัวข้อ “ประวัติศาสตร์เสวนา 72 ปี 24 มิถุนาฯ” จัดโดยภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 5 ก.ค. 2547 ณ อาคารบรมราชกุมารี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้เขียนขอขอบคุณ อ.ฉลอง สุนทราวาณิช และ อ.สุวิมล รุ่งเจริญที่เชื้อเชิญให้ผู้เขียนได้มีโอกาสนำเสนองานชิ้นนี้ และ ดร.สุทธาชัย ยิ้มประเสริฐ, อ.เวียงรัฐ เนติโพธิ์, อ.ธารงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ ที่ช่วยตั้งคำถามและเสนอข้อคิดความเห็นที่มีประโยชน์ต่อบทความนี้ในที่สัมมนา.

* อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 ที่เวียนมาบรรจบครบรอบ 70 ปีในปีนี้เป็นตัวอย่างที่สำคัญและน่าสนใจที่สุดของการเมืองของการให้ความหมายกับเหตุการณ์ในอดีตดั่งที่บรรยายมาข้างต้น การต่อสู้ช่วงชิงดำเนินมาตั้งแต่เย็นวันที่เกิดเหตุการณ์จนกระทั่งถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าทึ่งจะนำเสนอ มิได้ครอบคลุมการต่อสู้อันยาวนานทั้ง 70 ปี หากมุ่งให้ความสนใจกับการต่อสู้ช่วงชิงให้ความหมายแก่ “24 มิถุนาฯ” ในช่วงระยะเวลาทศวรรษ 2500 และ 2510 ก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์ “14 ตุลาฯ” เพราะผู้เขียนมีความเชื่อเบื้องต้นว่าความหมาย/ความเข้าใจกระแสหลักที่ครอบงำเกี่ยวกับเหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ ซึ่งรับรู้กันอย่างกว้างขวางถูกสถาปนามาจากช่วงระบอบเวลานั้น

บทความนี้จะพยายามชี้ให้เห็นด้วยว่า ความหมายครอบงำของเหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ ในช่วงก่อน 14 ตุลาฯ เป็นเหตุปัจจัยประการหนึ่งที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ในท้ายที่สุดได้อย่างไร

ฐานะของ 24 มิถุนาฯ ก่อนระบอบสฤษดิ์-ถนอม: กำเนิดระบอบใหม่ วันชาติ และความหมายที่แปรเปลี่ยน

ดังที่กล่าวข้างต้นว่าความหมายของเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 มีความเปลี่ยนแปลงสลับไหลตามแต่ยุคสมัย และมีใช้การเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่เป็นเส้นตรงคือ จากลบไปสู่บวกหรือจากลบมาสู่ลบ แต่มีลักษณะซับซ้อนกว่านั้น หากวาดเป็นกราฟก็คงมีลักษณะขึ้นๆ ลงๆ แต่เป็นการขึ้นๆ ลงๆ ที่ไม่ได้อยู่ในระดับที่เท่ากันตลอดเวลา ดังนั้นเราจึงอาจพบว่าความหมายเกี่ยวกับ 24 มิถุนาฯ ที่รับรู้กันในปัจจุบันอาจจะมีเนื้อหาที่ละม้ายคล้ายคลึงกับที่เคยปรากฏในบางยุคสมัยก่อนหน้านี้ ไม่ใช่ความหมายใหม่ทั้งหมด แต่ก็ เป็นแค่ความคล้ายคลึงที่มีความแตกต่างทางคุณภาพของเนื้อหาบทบรรยาย (narrative) อยู่ด้วย กล่าวในทางปรัชญาประวัติศาสตร์ ความหมายของ 24 มิถุนาฯ คล้ายคลึงมาในลักษณะที่ไม่ต่อเนื่อง

ปัจจัยที่กำหนดให้เหตุการณ์ในอดีตมีความหมายอย่างไร ขึ้นอยู่กับอำนาจทางการเมืองของแต่ละยุคสมัยที่จะเป็นตัวกำหนดกำกับเกมการต่อสู้ทางการเมืองวัฒนธรรมระหว่างฝ่ายต่างๆ ทั้งที่เป็นฝ่ายสร้างความหมายเพื่อค้ำจุนอำนาจทางการเมืองโดยตรง ฝ่ายสนับสนุนผู้มีอำนาจ รวมไปถึงฝ่ายที่ต่อต้านความหมายที่ถูกสถาปนาขึ้นโดยกลุ่มผู้มีอำนาจด้วย ทำให้บางความหมายมีฐานะครอบงำเหนือกว่า และเป็นความเหนือกว่าภายใต้วาทกรรมของยุคสมัย

ระยะแรกหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โจทก์ทางการเมืองของคณะผู้ก่อการยึดอำนาจรัฐอย่างคณะราษฎร คือ การแสวงหาความสนับสนุนจากชนชั้นนำทางการเมืองกลุ่มอื่นๆ และจากประชาชนเพื่อให้ระบอบการปกครองแบบใหม่สามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่น จะทำเช่นนี้ได้ ก่อนอื่นก็ต้องสร้างคำอธิบายมารองรับให้ความชอบธรรมกับการกระทำของตัวเอง (ว่าเหตุใดจึงต้องโค่นล้มอำนาจของผู้ปกครองกลุ่มเก่าลงไป) ด้วยเหตุนี้เราจึงพบงานกลุ่มหนึ่งที่ผลิตออกมาในระยะแรกหลังปี 2475 ที่แม้มีคำอธิบายแตกต่างกัน แต่ก็ให้ความหมายของเหตุการณ์ไปในทางบวก มีเนื้อหาที่ส่งผลให้ความชอบธรรม

กับการเปลี่ยนแปลง ดังที่นครินทร์ เมฆไตรรัตน์²ชี้ให้เห็นว่ามีอยู่ 3 กลุ่มหลักๆ³ คือ 1.งานของหลวงวิจิตรวาทการเรื่อง *การเมืองการปกครองของกรุงสยาม* (พ.ศ.2475) ซึ่งอธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนา ถือเป็นการ “พลิกแผ่นดิน” ของพวกขุนนางกับราษฎรที่แลเห็นว่าระเบียบเก่า (หมายถึงระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์) มีความบกพร่องและไม่สู้จำเป็นอีกต่อไป 2.งานของเดือน บุนนาค และไพโรจน์ ชัยนาม เรื่อง *คำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญภาค 1 หลักทั่วไปของกฎหมายรัฐธรรมนูญ และภาค 2 รัฐธรรมนูญสยาม* (พ.ศ.2477) และงานของหลวงประเจิดอักษรลักษณ์ เรื่อง *กฎหมายรัฐธรรมนูญ* (พ.ศ. 2477) งานในกลุ่มนี้อธิบายว่า 24 มิถุนา มีความสำคัญในแง่ที่ทำให้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สิ้นสุดลง และเป็นจุดกำเนิดของการสร้างระบอบใหม่ด้วยเจตนารมณ์ของการทำให้กษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ 3. งานของ ม.ร.ว.ทรงสุริต นวรัตน์ เรื่อง *สยามรัฐปฎิวัติ ภาค 1 สยามแปลงรูปยุคศึกคำบรรพ์ และ ภาค 2 สยามแปลงรูปยุคปัจจุบันล้วน* (พ.ศ. 2479) ซึ่งอธิบายว่า 24 มิถุนา เป็นการเปลี่ยนรูปการปกครองในเชิงวิวัฒนาการทั้งรูป กล่าวคือ ในแง่ของการปกครองส่วนกลางเป็นการปกครองตามลัทธิรัฐธรรมนูญ ส่วนการปกครองท้องถิ่นใช้ลัทธิเทศบาลแทนลัทธิรวมอำนาจ

กล่าวโดยสรุปในภาพรวมแล้ว งานเขียนเหล่านี้แม้จะมีคำอธิบายที่แตกต่างกันในรายละเอียดและประเด็นเฉพาะที่แต่ละคนสนใจ แต่มีจุดร่วมกันคือ มอง 24 มิถุนา ในแง่บวก มองว่านำความเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ มาให้สังคมสยาม นับเป็นการสร้างระบอบใหม่ ซึ่งแน่นอนคำอธิบายแบบนี้ผลิตขึ้นภายใต้บรรยากาศทางการเมืองของยุคสมัยที่ผู้คนกำลังตื่นตัวและมีความหวังในทางที่ดีกับระบอบการปกครองใหม่³

นอกจากงานเขียนโดยบุคคลต่างๆ แล้ว เหตุการณ์ 24 มิถุนา ยังถูกให้คุณค่าความหมายอย่างเป็นทางการจากรัฐเอง ด้วยการกำหนดให้เป็นวันสำคัญที่ได้รับการเฉลิมฉลองอย่างใหญ่โตในฐานะ “วันชาติ” (ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีฉบับวันที่ 18 กรกฎาคม 2481)⁴ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามสถาปนาอุดมการณ์ของรัฐแบบใหม่โดยกลุ่มแกนนำคณะราษฎรอย่างหลวงพิบูล-หลวงวิจิตรวาทการ “ชาติ” ถูกยกให้เป็นสิ่งที่มีความหมายเป็นนามธรรมและเป็น “ชาติ” ที่เป็นของปวงชน กล่าวคืออำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (รัฐประชาชาติ) ไม่ใช่แบบในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ทุกอย่างเป็นสมบัติ

² นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ของสยาม: พรมแดนแห่งความรู้” *วารสารธรรมศาสตร์* 11:2 (มิ.ย. 2525): 9-13.

³ อย่างไรก็ตาม มีกลุ่มอนุรักษนิยม-นิยมเจ้าจำนวนหนึ่งที่เห็นไปในทางตรงกันข้าม และได้พยายามต่อสู้ช่วงชิงอำนาจทางการเมืองกับคณะราษฎร จนนำไปสู่เหตุการณ์รุนแรงอย่างกบฏบวรเดชและการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 อันเป็นการปิดฉากความขัดแย้งในระยะแรก ถึงกระนั้นก็ตามฝ่ายต่อต้านระบอบใหม่ยังมิได้ผลิตงานเขียนที่อธิบายความหมาย 24 มิถุนา ในแง่ลบออกมาในช่วงนี้ ยกเว้นเอกสารชิ้นเดียวคือ พระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ซึ่งจะถูกนำไปผลิตซ้ำในช่วงก่อน 14 ตุลาฯ ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

⁴ สำหรับประวัติศาสตร์ของการกำหนดให้ 24 มิถุนาเป็นวันชาติไทย ขอให้ดู สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ประวัติศาสตร์วันชาติไทย: จาก 24 มิถุนาถึง 5 ธันวาคม,” *ฟ้าเดียวกัน* 2: 2 (เม.ย.-มิ.ย. 47): 70-121.

ของพระมหากษัตริย์ ความรักชาติหมายถึงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และอำนาจอธิปไตยเป็นของพระองค์ไม่ใช่ปวงชน (รัฐราชสมบัติ) 24 มิถุนาฯ ที่ถูกเฉลิมฉลองในฐานะวัน “ชาติ” จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งทางการเมืองวัฒนธรรมเพราะพยายามนำเสนอและปลูกฝังความหมายของชาติแบบใหม่ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่พระมหากษัตริย์

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ชี้ให้เห็นประเด็นที่น่าสนใจว่า แม้การยกย่องและกำหนดอย่างเป็นทางการให้ 24 มิถุนาฯ เป็นวันชาติจะทำให้วันที่ 24 มิถุนาฯ มีความสำคัญมากขึ้นทว่าเป็นความสำคัญที่เน้นไปที่ความหมายภายใต้อุดมการณ์ชาตินิยม (หาสัญลักษณ์กระตุ้นความรักชาติ-ศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติ) มากกว่าความสำคัญในฐานะการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (มาสู่ระบอบการเมืองการปกครองแบบใหม่)⁵ ประเด็นนี้เป็นประเด็นที่สำคัญเพราะชี้ให้เห็นว่าอำนาจทางการเมืองของยุคสมัยได้กำหนดเกมการต่อสู้ทางการเมืองวัฒนธรรมอย่างสำคัญ ด้วยเหตุนี้ ความหมายของ 24 มิถุนาฯ ภายใต้กระแสการรณรงค์เรื่องการสร้างชาติของหลวงพิบูล-หลวงวิจิตรวาทการจึงเป็นผลผลิตของการถกเถียงภายใต้วาทกรรมเรื่องชาตินิยม ในขณะที่การถกเถียงช่วงชิงนิยามความหมายให้แก่ 24 มิถุนาฯ ในช่วงก่อน 14 ตุลาคมกลายเป็นการถกเถียงภายใต้วาทกรรมเรื่องประชาธิปไตยแทน (ประเด็นนี้จะขยายความต่อไปข้างหน้า)

แต่การยกย่องเฉลิมฉลอง 24 มิถุนาฯ ในฐานะวันชาติก็มีความตึงเครียดอยู่เพียงช่วงสั้นๆ ที่จอมพล ป.พิบูลสงครามมีอำนาจผลักดันอย่างเต็มที่คือ ระหว่าง พ.ศ. 2481-2487 เท่านั้น หลังจากนั้นการเฉลิมฉลองก็ค่อยๆ ซบเซาลงไป⁶ เหตุสำคัญเป็นเพราะว่าความเป็นเอกภาพทางการเมืองของคณะราษฎรได้สิ้นสุดลงตั้งแต่การแตกแยกกันระหว่างกลุ่มปรีดีกับกลุ่มจอมพล ป. พิบูลสงครามในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 อุดมการณ์ร่วมของคณะราษฎรจึงสลายตามไปด้วย ทั้งฝ่ายปรีดี พนมยงค์ที่ครองอำนาจต่อจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม และฝ่ายจอมพล ป.พิบูลสงครามที่กลับมาใช้อำนาจอีกครั้งจากรัฐประหารปี 2490 ต่างหันไปประนีประนอมกับกลุ่มและอุดมการณ์นิยมเจ้า ซึ่งทำให้อุดมการณ์นิยมเจ้ามีความเข้มแข็งขึ้นมาอีกครั้งในทศวรรษ 2490⁷

⁵ เรื่องเดียวกัน, น.97.

⁶ จากเดิมที่มีการหยุดราชการ 3 วันเพื่อเฉลิมฉลอง 24 มิถุนาฯ เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้นมามีอำนาจอีกครั้งได้ออกประกาศเมื่อเดือนสิงหาคม 2490 ลดมาเหลือเพียง 1 วัน และเพิ่มวันหยุดเฉลิมพระชนมพรรษาเป็น 3 วัน ต่อมาในเดือนมิถุนายน 2494 แม้ว่าจะกลับมาประกาศให้หยุดวันชาติ 3 วัน แต่ก็ได้เพิ่มวันฉัตรมงคลเข้ามาเป็นวันหยุด และในปี 2495 ก็มีการเพิ่มวันหยุดให้หยุดในวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระราชินีอีก 1 วันเป็นครั้งแรกด้วย คูใน สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ประวัติศาสตร์วันชาติไทย: จาก 24 มิถุนาถึง 5 ธันวาคม”, น.111-112.

⁷ กรณีจอมพล ป.พิบูลสงคราม การประนีประนอมกับกลุ่มและอุดมการณ์นิยมเจ้าเริ่มตั้งแต่การให้พรรคประชาธิปัตย์ขึ้นเป็นรัฐบาลก่อน มีการจับผู้ต้องหาคดีสวรรคต ออกพระราชบัญญัติจัดระเบียบทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ฉบับใหม่ อนุมัติให้อัญเชิญอัฐิพระปกเกล้าฯ กลับประเทศและเข้าประดิษฐานในพระบรมมหาราชวัง นอกจากนี้การเสด็จกลับประเทศอย่างถาวรของพระมหากษัตริย์ในกลางทศวรรษก็ทำให้กลุ่มนิยมเจ้ามีความเข้มแข็งมากขึ้นด้วย คู เรื่องเดียวกัน, น.110.

ด้วยบริบททางการเมืองที่เปลี่ยนไปเช่นนี้จึงทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ที่ในทศวรรษ 2490 เริ่มมีงานเขียน (โดยมากอยู่ในรูปแบบสารคดีทางการเมือง) ที่อธิบาย 24 มิถุนาฯ ในเชิงลบมากขึ้น มองว่าการปฏิวัติ 2475 คือ การแย่งอำนาจการปกครองหรือการรัฐประหารธรรมดาๆ ไม่ได้ให้ความสำคัญว่าเป็นกำเนิดของระบอบการปกครองใหม่ที่นำความก้าวหน้ามาให้กับชาติแบบงานในช่วงแรกหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นอกจากนั้นก็เน้นบรรยายภาพคณะราษฎรในเชิงลบ เน้นภาพความแตกแยกขัดแย้งซึ่งดิ้นรนกันภายในคณะราษฎร ซึ่งเป็นแก่นเรื่องหลักของแนวทางอธิบายการเมืองในสารคดีทางการเมืองในทศวรรษ 2490⁸ งานในกลุ่มนี้มีอย่างเช่น วิชัย ประสงค์สันติ, *ปฏิวัติ รัฐประหารและกบฏจากลอสในสมัยประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย* (2492), ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, *เบื้องหลังประวัติศาสตร์* (2490), หลุยส์ กิริวัต, *ประชาธิปไตย 17 ปี* (2493), สละ ลิขิตกุล, *พงศาวดารการเมือง* (2493), จำลอง อิศเรงค์, *ละครการเมือง เล่ม 1* (2492)⁹ นอกจากงานกลุ่มนี้ยังมีงานวรรณกรรมและบันทึกความทรงจำของอดีตนักโทษการเมืองกบฏบวรเดชอย่าง ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ พายัพ โรจนวิภาต และนาวาเอก พระยาสุรภักย์พิพัฒน์ทิพย์เผยแพร่ออกมาด้วย งานในกลุ่มหลังนี้แม้ว่าไม่ได้ทำหน้าที่อธิบายประวัติศาสตร์ 24 มิถุนาฯ โดยตรงแบบงานสารคดีทางการเมืองหรืองานวิชาการทางประวัติศาสตร์ เพราะเน้นบรรยายประวัติชีวิตส่วนตัวของผู้เขียน แต่เนื่องจากนักเขียนกลุ่มนี้คือผู้ที่亲身ปฏิบัติโดยตรงกับคณะราษฎรและการปกครองในระบอบใหม่หลัง 2475 งานบันทึกความทรงจำถึงชะตาชีวิตอันตกระกำลำบากภายใต้ระบอบการเมืองใหม่หลังการปฏิวัติของพวกเขา จึงมีอิทธิพลต่อการสร้างความหมายที่ลดทอนคุณค่าของเหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ อย่างมีนัยสำคัญ เหตุที่งานกลุ่มนี้ได้รับการเผยแพร่ออกมาในช่วงนี้ก็เพราะมีการปล่อยตัวนักโทษการเมืองกบฏบวรเดช (ปี 2487) และการนิรโทษกรรมคดีการเมืองทั้งหมดหลัง 2475 (ปี 2488) บวกกับกระแสนิยมเจ้าที่กลับมามีบทบาทเคลื่อนไหวอีกครั้งในทศวรรษ 2490 ทั้งหมดนี้นับว่าเป็นปัจจัยที่เปิดโอกาสให้มีเผยแพร่ผลงานที่วิพากษ์วิจารณ์คณะราษฎรได้ อย่างไรก็ตามงานกลุ่มนี้ไม่ถึงกับแพร่หลายเท่าใดนักเมื่อตีพิมพ์ครั้งแรกในช่วงนี้¹⁰ แต่จะถูกหรือฟื้นฟูชุดขึ้นมาเผยแพร่ใหม่อีกครั้งในช่วงก่อน 14 ตุลาฯ ซึ่งคราวหลังนี้ได้รับความ

⁸ จากการศึกษางานเขียนสารคดีทางการเมืองโดยภาพรวมในยุคสมัย 2490 สมบัติ จันทรวงศ์ พบว่าเนื้อหาของสารคดีส่วนใหญ่จะเน้นอธิบายการเมืองในเชิงของการแย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์ระหว่างผู้นำ โดยใช้สำนวนโวหารแบบเสียดสีถากถาง ปะปนกับเรื่องเล่าและเกร็ดที่พยายามทำให้ผู้อ่านเชื่อว่าเป็นปัจจัยเบื้องหลังของเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ดู สมบัติ จันทรวงศ์, *ภาษาทางการเมือง* (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533), น.22.

⁹ ในบทความของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เขาใช้ปี 2490 เป็นเส้นแบ่งประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับ 2475 เนื่องจากพบว่ามีการอธิบายที่เปลี่ยนแปลงไปจากงานในช่วงก่อนหน้านี้ แต่ไม่ได้ให้เหตุผลอธิบายรองรับว่าเหตุใดคำอธิบายจึงเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากหลังปี 2490 ผู้เขียนขอเสนอว่าคำตอบอยู่ที่บริบททางการเมืองของการประนีประนอมกับกลุ่มนิยมเจ้าที่ทำให้อุดมการณ์นิยมเจ้าเข้มแข็งขึ้นหลังรัฐประหาร 2490 ดังที่อธิบายไว้ข้างต้นนั่นเอง

¹⁰ การประเมินมาจากตัวผู้จัดพิมพ์เองในกรณีงานของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ ซึ่งผู้จัดพิมพ์คือ บรรจบพันธุ์ นวรัตน์ ณ อยุธยา ผู้เป็นภรรยา ดู บรรจบพันธุ์ นวรัตน์ ณ อยุธยา, “ถ่าอภิวันทนาการ” ใน *รวมชีวิตและผลงาน ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เคทีซีไทย, 2534), น.16.

สนใจจากบรรดานักศึกษาปัญญาชนอย่างมาก และมีส่วนสำคัญในการสร้างความหมายเกี่ยวกับ 24 มิถุนาฯ แก่คนรุ่น 14 ตุลา เนื่องด้วยความสำคัญของมัน ผู้เขียนจะวิเคราะห์งานกลุ่มนี้อย่างละเอียดต่อไปข้างหน้า

กล่าวโดยสรุป เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งสำคัญอย่าง 24 มิถุนาฯ มีความหมายที่พลิกผันแปรเปลี่ยนไม่หยุดนิ่งและไม่ต่อเนื่อง ช่วงแรกของระบอบ (2475-2488) มีการผลิตงานที่ทำให้ความสำคัญกับเหตุการณ์นี้ ประเมินฐานะของเหตุการณ์ในแง่บวกค่อนข้างสูงว่าเป็นกำเนิดของระบอบการเมืองการปกครองใหม่ ทำให้ชาติไทยเจริญก้าวหน้าขึ้น ความสำคัญของมันสะท้อนออกอย่างชัดเจนจากการที่ถูกยกย่องอย่างเป็นทางการให้เป็น “วันชาติ” แต่เมื่ออำนาจทางการเมืองแปรเปลี่ยน คณะราษฎรขาดความเป็นเอกภาพจนนำมาสู่การขาดเจตจำนงร่วมกันและเกิดความอ่อนแอทางอุดมการณ์ร่วมของบรรดาผู้ก่อการ เปิดโอกาสทางการเมืองวัฒนธรรมให้อุดมการณ์นิยมเจ้าเข้ามาเบียดขับพื้นที่ ซึ่งส่งผลต่อการนิยามความหมายของเหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ ตามไปด้วย การเฉลิมฉลอง 24 มิถุนาฯ ในฐานะวันชาติเองแม้จะยังคงอยู่แต่ก็ค่อยๆ ชบเซาและไม่ได้ได้รับความสำคัญมากเท่าในช่วงทศวรรษ 2480 อีก ท้ายที่สุดเมื่อสัมพันธภาพทางอำนาจเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่อีกครั้งเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ขึ้นสู่อำนาจ ความสำคัญของ 24 มิถุนาฯ ในฐานะวันสำคัญของชาติก็ถึงกาลอวสาน

ระบอบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการกับมรดกกรรมของ 24 มิถุนาฯ

จากปี 2501-2516 สังคมไทยตกอยู่ภายใต้การปกครองของผู้นำทหาร 2 ท่านคือ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (2501-2506) และจอมพลถนอม กิตติขจร (2506-2516) แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนตัวหัวหน้ารัฐบาล แต่กล่าวได้ว่ารัฐบาลของจอมพลทั้งสองมีความต่อเนื่องกันทางหลักนโยบายและอุดมการณ์ จนขอเรียกการเมืองไทยจากช่วง 2501-2516 รวมกันไปว่าระบอบสฤษดิ์-ถนอม

การขึ้นสู่อำนาจของจอมพลสฤษดิ์ มิใช่เป็นเพียงแค่การเปลี่ยนตัวหัวหน้ารัฐบาลดังการรัฐประหารยึดอำนาจในการเมืองไทยก่อนหน้านี้ แต่มีผลในการทำลายสถาบันทางการเมืองหลักที่เป็นมรดกตกทอดมาจาก 24 มิถุนาฯ ไม่ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญ รัฐสภา การรวมกลุ่มทางการเมืองของประชาชน ฯลฯ เปลี่ยนระบอบการเมืองไทยกลับไปเป็นสมบูรณาญาสิทธิ (absolutism) อีกครั้ง ทว่าไม่ใช่สมบูรณาญาสิทธิโดยองค์พระมหากษัตริย์ หากคราวนี้เป็นอำนาจอาญาสิทธิของผู้นำกองทัพที่เข้มแข็งเด็ดขาด ที่ทำลายหลักนิติธรรม (rule of law) แล้วสถาปนาอำนาจเด็ดขาดสมบูรณล่ำพั่งเพียงผู้เดียวของผู้ขึ้นแทนที่ด้วยประกาศคณะปฏิวัติ ที่สามารถพรากเอาสิทธิเสรีภาพในร่างกาย ชีวิต และทรัพย์สินของพลเมืองในรัฐได้¹¹ เพื่อบรรลุถึงอำนาจอาญาสิทธิเช่นนี้ นอกจากจะต้องทำลายล้างศัตรูทางการเมือง แก๊วไกฏเกณฑ์กติกาสูงสุดอย่างรัฐธรรมนูญแล้ว ระบอบสฤษดิ์ยังดำเนินการ “รื้อ” ประวัติศาสตร์เสียใหม่ด้วยเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับ การเปลี่ยนมาสู่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิของตน ประวัติศาสตร์ที่มีปัญหาหนักที่สุดที่

¹¹ Kasian Tejapira, “The Emergence of NGO Movement in Thailand and the Sarit Regime,” in Shinichi Shigetomi, Kasian Tejapira and Apichart Thongyou (eds.), *The NGO Way: Perspectives and Experiences from Thailand* (Chiba: Institute of Developing Economies, Japan External Trade Organization, 2004), pp.22-23.

ต้องถูกจัดการคือ เหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ เพราะ 24 มิถุนาฯ ให้กำเนิดอุดมการณ์เรื่องรัฐธรรมนูญ หลักนิติธรรม และชาติที่เป็นของประชาชน รวมทั้งให้กำเนิดสถาบันทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยที่มาเป็นผู้ใช้อำนาจแทนประชาชนตามหลักการแบ่งแยกอำนาจด้วย พอเห็นได้ไม่ยากว่ามรดกตกทอดจาก 24 มิถุนาฯ ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นอุปสรรคต่อการใช้อำนาจแบบเผด็จการของระบอบสฤษดิ์ทั้งสิ้น

ระบอบสฤษดิ์-ถนอมจึงจัดการประวัติศาสตร์ 24 มิถุนาฯ ด้วยวิธีการ 2 วิธี คือหนึ่ง ลบมันออกไปจากความทรงจำของสังคม ไม่ให้ผู้คนจดจำหรือระลึกถึงเหตุการณ์นี้ได้อีก กับวิธีที่สองคือ อธิบายความหมายของมันเสียใหม่

ในส่วนแรก ระบอบสฤษดิ์-ถนอมทำการประกาศอย่างเป็นทางการยกเลิก 24 มิถุนาฯ จากการเป็นวันชาติ และให้ถือวันพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นวันชาติแทน¹² แต่อย่างที่กำลังมาแล้วในหัวข้อก่อน ก่อนหน้าที่จะยกเลิก การเฉลิมฉลอง 24 มิถุนาฯ ในฐานะวันชาติก็ซบเซามาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2490 แล้ว สิ่งที่ระบอบสฤษดิ์ทำจึงเท่ากับการยื่นใบมรณบัตรอย่างเป็นทางการให้กับวันชาติ 24 มิถุนาฯ นอกจากลบออกจากการเป็นวันสำคัญแล้ว ยังมีบันทึกว่าจอมพลสฤษดิ์สั่งการให้ถอนหมุดทองเหลืองที่รำลึกถึงการปฏิวัติ 2475 อันจารึกข้อความว่า “24 มิถุนายน 2475 เวลาบ่าย ๖ โมง ที่นี้ คณะราษฎรได้ก่อกำเนิดรัฐธรรมนูญเพื่อความเจริญของชาติ” ซึ่งฝังไว้บนพื้นผิวดนเนินบริเวณลานพระบรมรูปทรงม้า (อันเป็นจุดที่พระยาพหลพลพยุหเสนา หัวหน้าคณะราษฎรยืนอ่านประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1) ออกเสีย¹³ หมุดทองเหลืองนี้เป็นสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นพร้อมๆ กับที่คณะราษฎรจัดให้มีการฉลองวันชาติ สร้างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย (รูปรัฐธรรมนูญ) เพื่อเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองของการสถาปนาอุดมการณ์ใหม่ที่เชิดชูระบอบรัฐธรรมนูญและการปฏิวัติ 2475 ในฐานะสัญลักษณ์สำคัญของชาติ

ทั้งการถอนหมุดและการยกเลิกวันชาติ 24 มิถุนาฯ จึงเป็นปฏิบัติการทางการเมืองวัฒนธรรมของระบอบเผด็จการเพื่อขุดรากถอนโคนทำลายความทรงจำของสังคมที่มีต่อเหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ มิให้ต่อเนื่องเชื่อมโยงกับมรดกตกทอดของมันได้เลย

ส่วนวิธีที่สองที่กล่าวว่าเป็นการอธิบายให้ความหมายนั้น ทำโดยการผลิตคำอธิบายผ่านช่องทางต่างๆ ผู้สาธารณะไม่ว่าจะเป็นสุนทรพจน์ ปาฐกถาของนายกฯ และผู้นำคนอื่นในรัฐบาลโดยมีการออกอากาศทางสถานีวิทยุด้วย เนื้อหาของปาฐกถานำเสนอแนวคิดหรือปรัชญาทางการเมืองของระบอบปฏิวัติสฤษดิ์-ถนอมที่เรียกกันว่า “ประชาธิปไตยแบบไทย” ว่าเป็นระบอบการปกครองที่ดีและเหมาะสมกับสังคมไทยกว่าระบอบอื่นที่ผ่านมา ดังที่คณะปฏิวัติได้กล่าวแก่สาธารณชนว่า

¹² โดยมีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีเรื่อง ให้ถือวันพระราชสมภพเป็นวันเฉลิมฉลองของชาติไทย ลงวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2503 รายละเอียดและข้อถกเถียงดูใน สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “24 มิถุนา เคยเป็นและเลิกเป็นวันชาติได้อย่างไร?” *มติชนรายวัน* 2 ก.ย. 2546, น.6 และ เกษียร เตชะพีระ, “21 พฤษภาคม วันสิ้น(วัน)ชาติ,” *มติชนรายวัน* 5 ก.ย. 2546, น.6.

¹³ ประจวบ อัมพเสวต, *พลิกแผ่นดิน: ประวัติการเมืองไทย 24 มิถุนายน 2475- 14 ตุลาคม 2516* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543), น.478.

คณะปฏิวัติมีความมุ่งหมายที่จะทำประเทศให้เป็นประชาธิปไตย มีความมุ่งหมายที่จะสร้างประชาธิปไตยขึ้นในประเทศไทยให้เป็นผลสำเร็จ และเห็นว่า จะบรรลุตามความมุ่งหมายนี้ได้ จะต้องแก้ไขข้อผิดพลาดในอดีตนั้นเสีย... จึงทำการปฏิวัติเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2501 ยกเลิกระบอบประชาธิปไตยที่นำมาจากต่างประเทศทั้งคตินเสีย และเสนอว่าจะสร้างระบอบประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับลักษณะพิเศษและสภาวะการณ์ของไทย จะสร้างประชาธิปไตยของไทย ประชาธิปไตยแบบไทย¹⁴

ในสายตาจอมพลสฤษดิ์ ข้อผิดพลาดประการสำคัญของระบอบการปกครองในยุคก่อนหน้ารัฐบาลคณะปฏิวัติคือ ความแตกแยกทางการเมืองในหมู่ผู้นำ ดังที่จอมพลสฤษดิ์ได้กล่าวปราศรัยกับประชาชนว่า

ท่านจะมองเห็นอย่างชัดเจนว่า ในระยะเวลานั้น (ก่อน 2501) เป็นความแตกแยกอย่างรุนแรง การกล่าวร้ายใส่โทษ ความต้องการที่จะเห็นแต่เรื่องยุ่งยาก ความคิดโน้มเอียงไปทางร้าย ความตั้งใจที่จะประหารทำลายซึ่งกันและกันได้แสดงตัวออกมาทุกวิถีทาง จนกระทั่งรัฐบาลในสมัยนั้นต้องยอมรับว่า ไม่สามารถบริหารงานของประเทศชาติต่อไปได้ และจำต้องลาออก ฉะนั้นแผนอันแรกของการปฏิวัติคือ ต้องขจัดกวาดล้างพฤติกรรมต่างๆ อันเป็นเหตุแห่งความแตกร้างและสร้างความสามัคคีในชาติขึ้นมาให้จงได้¹⁵

ผู้ที่ตกเป็นจำเลยของคณะปฏิวัติโทษฐานทำให้การเมืองไทยล้มเหลวคือ คณะราษฎรและระบอบที่คณะราษฎรสถาปนาขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 โดยกล่าวว่าผู้นำรุ่นก่อนเน้นแต่การแก่งแย่งแข่งขันช่วงชิงอำนาจกันเอง ซึ่งแนวคำบรรยายแบบนี้มีส่วนสืบเนื่องมาจากการเมืองในสมัยทศวรรษ 2490 และปรากฏอีกครั้งในทศวรรษ 2500 ด้วย คำปราศรัยของจอมพลสฤษดิ์ในมิตินี้จึงมิใช่เรื่องใหม่เสียทีเดียว แต่ที่ใหม่คือ รัฐบาลสฤษดิ์-ถนอมมิได้กล่าวโทษคณะราษฎรเพียงมิตินั้น แต่เพิ่มเติมว่าผู้ก่อการคณะราษฎรสถาปนาประชาธิปไตยแต่ผิดนอกไม่ใช่นื้อแท้ และนิยมประชาธิปไตย

¹⁴ สถานีวิทยุกองทัพบก “20” 17 สิงหาคม 2508 ใน *ประชาธิปไตยแบบไทย* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โชคชัยเทเวศร์, 2508), น.65.

¹⁵ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, “คำปราศรัยในวันชาติ” วันที่ 24 มิถุนายน 2502 ใน *ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502-2504* (พระนคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2507), น.16 การปราศรัยเรื่องนี้ในโอกาสวันชาตินับว่าเป็นความจงใจทำลายความหมายของวันชาติ 24 มิถุนาฯ ที่กำหนดมาจากคณะราษฎรลงโดยตรง และนี่ก็คือ การฉลองวันชาติ 24 มิถุนาฯ เป็นปีสุดท้าย ก่อนที่จะเปลี่ยนไปเป็นวันที่ 5 ธันวาคมในปีถัดไป คำปราศรัยของจอมพลสฤษดิ์จึงนับเป็นสัญญาณบอกชะตากรรมของวันชาติ 24 มิถุนาฯ ล่วงหน้า.

แบบตะวันตก ซึ่งไม่เป็นจริงและเป็นสิ่งแปลกปลอมจากรากฐานของสังคมไทย เหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 ทำให้เพียงแค่เปลี่ยนแปลงตัวบทกฎหมาย ไม่ได้ปฏิวัติด้านระบบสังคมและระบบเศรษฐกิจ ดังที่คณะปฏิวัติอธิบายว่า

...หลักประชาธิปไตยที่ได้สถาปนาขึ้นหลัง 2475 เป็นสิ่งที่ได้หยิบยืมมาจากประเทศตะวันตก โดยเฉพาะประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส และถึงแม้ว่าการนี้ต่อมาจะได้มีการปรับปรุง แต่ก็ได้นำไปภายในขอบเขตของประชาธิปไตยแบบตะวันตก ฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงทั้งหลาย จึงจะถือไม่ได้ว่าเป็นการทำการปฏิวัติ¹⁶

สรุปว่าคำอธิบายเหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ ของระบอบสฤษดิ์-ถนอมนั้นพยายามที่จะทำให้แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยแบบตะวันตกซึ่งคณะราษฎร 2475 เป็นผู้นำเข้ามาในประเทศ เป็นสิ่งที่ไม่น่าเลื่อมใส คือนำผลด้านลบมาให้สังคมไทยมากกว่าผลดี ในขณะที่โน้มน้าวให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงที่ตนเองทำจึงจะเรียกว่าเป็นการ “ปฏิวัติ” อย่างแท้จริง เพราะสถาปนาระบอบประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสถานการณ์และลักษณะพิเศษของประเทศไทย มิใช่แค่ลอกเลียนต่างประเทศ การสร้างคำอธิบายชุดนี้ขึ้นมานับได้ว่าเป็นความพยายามของระบอบสฤษดิ์-ถนอมที่ต้องการแยกตนเองออกห่างจาก 24 มิถุนาฯ ทั้งในแง่สายสัมพันธ์ทางการเมืองและอุดมการณ์ ซึ่งว่าตนเองไม่ใช่ทายาททางการเมืองของคณะราษฎร และยังมีผู้สืบทอดอุดมการณ์ทางการเมืองที่คณะราษฎรสร้างไว้เมื่อ 24 มิถุนาฯ กล่าวอีกทางได้ว่า ระบอบสฤษดิ์-ถนอมเน้นให้เห็นว่าตนเป็นจุดแตกหักกับมรดกตกทอดจาก 24 มิถุนาฯ มิใช่ความต่อเนื่อง

การลบ 24 มิถุนาฯ ออกจากความทรงจำในฐานะวันสำคัญ บวกกับการให้ความหมายแก่ตัวเหตุการณ์เสียใหม่ จึงเป็นการฆาตกรรม 24 มิถุนาฯ อย่างจงใจของระบอบปฏิวัติเพื่อเปิดทางให้กับการสร้างวาทกรรม “ประชาธิปไตยแบบไทย” ที่จะมารองรับความชอบธรรมของการใช้อำนาจแบบสมบูรณาญาสิทธิของผู้นำพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ

ความหมายเชิงลบที่ลดทอนคุณค่าของเหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ จึงถูกสร้างขึ้นภายใต้ความจำเป็นและอุดมการณ์ทางการเมืองเฉพาะของระบอบสฤษดิ์-ถนอม ที่น่าสนใจคือ เมื่อขบวนการนักศึกษาปัญญาชนค่อยๆ ก่อตัวขึ้นตั้งแต่กลางทศวรรษ 2500 ภายใต้ระบอบเผด็จการทหารสฤษดิ์-ถนอม พวกเขาได้รับความหมายเชิงลบดังกล่าวมาด้วย ข้อสรุปที่พวกเขามีต่อคณะราษฎรและเหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ มีเนื้อหาใจความที่สอดคล้องต้องกันกับคำอธิบายของรัฐบาลสฤษดิ์-ถนอมอยู่มาก แต่อย่างไรก็ตาม ภายใต้กระแสเคลื่อนไหวทางการเมืองวัฒนธรรมและอุดมการณ์ทางการเมืองอีกแบบหนึ่งของขบวนการนักศึกษาปัญญาชนก่อน 14 ตุลาฯ พวกเขาได้สร้างคำอธิบายอย่างอื่นเพิ่มเติมให้แก่ความหมายเชิงลบของเหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ ด้วย และที่นับเป็นตลกร้ายทางประวัติศาสตร์อย่างยิ่งคือ คำอธิบายของขบวนการนักศึกษา

¹⁶ นโยบายทั่วไปของคณะปฏิวัติ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพวิทยากร, 2509), น.3.

ปัญญาชนได้ลากเอาระบบสฤกษ์-ถนอม, ผู้พยายามทำลายมรดกตกทอดจาก 24 มิถุนาฯ และปฏิเสธตนเองว่ามีส่วนหนึ่งของมัน, ให้กลายเป็นทายาทของ 24 มิถุนาฯ ไปเสีย

24 มิถุนาฯ ในขบวนการ 14 ตุลาฯ

ท่ามกลางการก่อตัวทางปัญญาของขบวนการนักศึกษาปัญญาชนรุ่น 14 ตุลาฯ พวกเขาได้รับความคิดมาจากแหล่งที่มาหลายแหล่ง หนึ่งในนั้นคือ แหล่งที่มาจากอดีตที่มีอยู่มหาศาล พวกเขาหันกลับไปจุดค้นอดีตเพื่อหาแรงบันดาลใจและคำตอบให้แก่สภาวะอันอึดอัดคับข้องที่เผชิญอยู่ ณ ปัจจุบันภายใต้รัฐบาลเผด็จการ เมื่อกระแสความตื่นตัวทางการเมืองแพร่หลายมากขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ 2500 ท่ามกลางข่าวเรื่องการคอร์รัปชัน และการใช้อิทธิพลของชนชั้นนำในหลายกรณี การวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาลเริ่มแพร่กระจายออกไปมากขึ้นในหมู่นักศึกษา โดยเฉพาะประเด็นการปิดกั้นสิทธิเสรีภาพของประชาชน การผูกขาดอำนาจทางการเมืองของคณะปฏิวัติทหาร พวกเขาเริ่มเรียกร้องการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน “ประชาธิปไตย” กลายเป็นคำที่แพร่หลายพบเห็นได้ทั่วไปในที่สาธารณะ ตั้งแต่ในหนังสือพิมพ์ นิตยสาร โปสเตอร์ใบปลิว แถลงการณ์รัฐบาล รายการโทรทัศน์ จนถึงกำแพงขาวในรั้วมหาวิทยาลัย พร้อมกับความแพร่หลาย การถกเถียงหาคำนิยามของคำๆ นี้ก็กลายเป็นประเด็นสำคัญไปด้วย กลุ่มฝ่ายต่างๆ ในสังคมไทยต่างพยายามเข้ามาแย่งชิงนิยามความหมายของ “ประชาธิปไตย” ให้สอดคล้องกับอำนาจและผลประโยชน์ของตน

นอกจากถกเถียงแย่งชิงคำนิยาม ยังมีความพยายามหาจุดกำเนิดที่มาจากประชาธิปไตยในสังคมไทยด้วย การหาจุดกำเนิดมีความหมายสำคัญ 2 ประการ ประการแรกเพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการที่มาของความล้มลุกคลุกคลานของประชาธิปไตยในสังคมไทยที่ปรากฏให้เห็นในขณะนั้น ประการที่สอง การหาจุดกำเนิดในแง่เวลาต้องรวมถึงการระบุว่าบุคคล/กลุ่ม/สถาบันใดเป็นผู้เริ่มนำประชาธิปไตยมาสู่สังคมไทย ซึ่งชัดเจนว่าผลในทางการเมืองของมันคือการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง (political legitimacy) ให้กับบางฝ่าย และลดทอน/ทำลายความชอบธรรมทางการเมืองของบางฝ่ายลงไป

ผลจากความพยายามเขียน “ประวัติประชาธิปไตยไทย” ของขบวนการนักศึกษาปัญญาชนก่อน 14 ตุลาฯ กลายเป็นว่าคณะราษฎรและ 24 มิถุนาฯ กลายเป็นผู้ร้ายของประชาธิปไตยไทย ในขณะที่สถาบันพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและการสละราชสมบัติของพระองค์กลับถูกยกย่องให้เป็นพระเอกของประชาธิปไตยไทยไปเสีย จะเข้าใจบทสรุปลงเอยทางการเมืองวัฒนธรรมอันพลิกผันพิสดารกลับตาลปัตรนี้ ต้องกลับไปพิจารณาการต่อสู้ช่วงชิงคำอธิบายเพื่อสร้างวาทกรรมในเรื่องนี้ที่ก่อตัวและคลี่คลายมาเป็นลำดับในขบวนการนักศึกษาปัญญาชนโดยละเอียด

24 มิถุนาฯ กับคณะราษฎร: การชิงสุกก่อนห่ามและกำเนิดประชาธิปไตย VS

พระปกเกล้ากับการสละราชสมบัติ: กษัตริย์ประชาธิปไตยและการต่อสู้กับเผด็จการ

หากต้องการเข้าใจการต่อสู้ให้นิยามความหมายแก่เหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ เราต้องพิจารณาด้านกลับของเหรียญที่กำหนดซึ่งกันและกันคือ ความหมายและบทบาทของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ซึ่งเป็นคู่ขัดแย้งของคณะราษฎร

สถานะของสถาบันกษัตริย์ที่ได้รับการฟื้นฟูกลับขึ้นมาอย่างเป็นระบบและเต็มรูปแบบในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ จนทำให้เกียรติยศของสถาบันกษัตริย์อยู่ในฐานะที่สูงเด่นอย่างยิ่ง ได้ส่งผลต่อการตีความให้ความหมายกับบทบาทของกษัตริย์ในอดีต ซึ่งพร้อมกันนั้นก็ส่งผลกระทบต่อเนื่องกับการให้ความหมายเหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ (ที่มีผลในการทำให้สถาบันกษัตริย์ถูกลดทอนอำนาจลงไป) ด้วย

วาทกรรมที่สร้างให้แก่กษัตริย์ในทศวรรษ 2500-2510 ไม่ใช่เพียงวาทกรรมเรื่องบทบาทที่เป็นผู้ปกป้องรักษาเอกราชของประเทศและเป็น “ปิตมหาราช” ของประชาชนเท่านั้น (ซึ่งธงชัย วินิจจะกูลเรียกว่าเป็นประวัติศาสตร์แบบราชาชาตินิยม) แต่มีคุณสมบัติที่เพิ่มเติมเข้ามาเป็นองค์ประกอบใหม่ที่สำคัญในวาทกรรมนี้คือ ความเป็นประชาธิปไตย ที่ผู้เขียนขอเรียกว่าราชาชาตินิยมประชาธิปไตย (จะขยายความต่อไปข้างหน้า)¹⁷ ซึ่งทำให้หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องส่งผลด้านกลับต่อความหมายของคณะราษฎรและเหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ 2475

นับตั้งแต่จอมพลสฤษดิ์ทำการรัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อปี 2500 สถานะของพระมหากษัตริย์ก็ถูกยกย่องเชิดชูอย่างสูงเด่น ทักษิณ เจริญศิริ นักวิชาการที่ศึกษาการเมืองไทยสมัยจอมพลสฤษดิ์วิเคราะห์ว่าคณะรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์มีรากฐานของความชอบธรรมที่ไม่มั่นคงหนักแน่นนักในการยึดอำนาจ ทำให้ต้องหันไปพึ่งพระบรมโพธิสมภารเพื่อการสนับสนุนและความชอบธรรม ทันทีภายหลังรัฐประหาร จอมพลสฤษดิ์ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อกราบบังคมทูลชี้แจงเหตุผลที่ต้องยึดอำนาจ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้จอมพลสฤษดิ์เป็นผู้รักษาพระนคร ทักษิณชี้ว่ากระบวนการนี้ทำให้คณะปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์มีฐานะเป็นรัฐบาลอันชอบธรรมในสายตาของข้าราชการและประชาชน ทั้งจอมพลสฤษดิ์ก็ได้แจกสำเนาพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแก่บรรดาหนังสือพิมพ์ฉบับต่างๆ เพื่อยืนยันอำนาจอันชอบธรรมของตน¹⁸

ตลอดสมัยที่จอมพลสฤษดิ์ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และต่อเนื่องมาถึงรัฐบาลของจอมพลถนอม รัฐบาลได้สนับสนุนให้พระมหากษัตริย์มีบทบาทสำคัญหลายประการในฐานะตัวแทนของชาติ เช่น สนับสนุนให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ได้มีการรื้อฟื้น

¹⁷ กรณิ ราชาชาตินิยม ขอให้ดู ธงชัย วินิจจะกูล, “ประวัติศาสตร์ไทยแบบราชาชาตินิยม,” *ศิลปวัฒนธรรม* 22: (พฤศจิกายน 2544), น.56-65.

¹⁸ ทักษิณ เจริญศิริ, *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), น.161-162.

งานนักขัตฤกษ์และพระราชพิธีดั้งเดิมขึ้นมาใหม่ เช่น พิธีแรกนาขวัญ เป็นต้น วันชาติของประเทศก็เปลี่ยนมาเป็นวันเดียวกับวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทักษิณชี้ว่าหน้าที่ที่สำคัญสองประการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในระบบการเมืองของจอมพลสฤษดิ์คือ ประการที่หนึ่ง ทรงมีหน้าที่สำคัญในการประกาศให้การกระทำและนโยบายต่างๆ ของรัฐบาลเป็นไปได้อย่างชอบธรรม ซึ่งก็เท่ากับทำให้ชื่อเสียงของรัฐบาลเพิ่มสูงขึ้นในต่างประเทศ และช่วยสมานความป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันระหว่างกลุ่มบุคคลในรัฐบาลและกลุ่มอื่นให้เกิดขึ้นด้วยการจัดพระราชพิธีและพิธีการทางสังคมต่างๆ หลายประการ ประการที่สอง คือสนับสนุนโครงการปกครองแบบบิดากับบุตรของรัฐบาล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้สนับสนุนงานด้านการกุศลของมูลนิธิต่างๆ มากมาย ทั้งด้วยพระปรีชาสามารถของพระองค์และด้วยการสนับสนุนของรัฐบาล งานการกุศลที่มุ่งไปยังสาธารณชนผู้ด้อยโอกาสเหล่านั้นนับว่าเป็นกิจกรรมที่เพิ่มพูนความนิยมชมชื่นแก่ทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและรัฐบาล¹⁹

ความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระมหากษัตริย์และนิสิตนักศึกษา ณ ขณะนั้น ประกอบกับฐานะที่ได้รับการเชิดชูอย่างสูงของสถาบันพระมหากษัตริย์ ส่งผลให้นักศึกษาเห็นว่าสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นที่พึ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาคาใจความเดือดร้อนของของนักศึกษาและประชาชนในประเทศได้

สถานะความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ดังที่กล่าวมานี้ได้รับการยืนยันด้วยบทความของนักวิชาการร่วมสมัยคนหนึ่ง ที่อธิบายปรากฏการณ์นี้ไว้ตั้งแต่ก่อนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ในบทความของกระมล ทองธรรมชาติ อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ จุฬาฯ เรื่อง “อุดมการกับสังคมไทยในปัจจุบัน” ซึ่งเสนอในที่ประชุมสมาคมสังคมศาสตร์ปี 2515²⁰ กระมลได้แยกแยะว่าในสังคมไทย ณ ขณะนั้นมีอุดมการณ์ยึดถือและเผยแพร่อยู่ในสังคม 6 อุดมการณ์ คือ กษัตริย์นิยม (monarchism) อำนาจนิยม (authoritarianism) เสรีประชาธิปไตย (liberal democracy) ชาตินิยม (nationalism) คอมมิวนิสต์ (communism) และสังคมนิยมประชาธิปไตย (democratic socialism) เขานิยามว่าลัทธิกษัตริย์นิยมหมายถึงลัทธิที่สาคุคือการให้พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์อำนาจในสังคมเป็นวิธีที่จะช่วยค้ำจุนสังคมให้มีความเรียบร้อย ลัทธินี้แม้จะลดอิทธิพลลงไปหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ก็ยังเป็นลัทธิที่ทรงพลังอยู่ในสังคมไทย และเป็นอุดมการณ์ที่ช่วยรักษาสังคมไทยไว้ไม่ให้ระส่ำระสายในปัจจุบัน เพราะลัทธินี้มีความได้เปรียบลัทธิอื่นๆ ในแง่ที่ว่า เป็นลัทธิที่เกิดขึ้นภายในสังคมไทยเอง มิได้ถูกนำมาจากภายนอกและมีองค์พระประมุขเป็นสัญลักษณ์ที่มั่นคงเปรียบเสมือนผู้ที่คอยเผยแพร่อุดมการณ์อยู่ตลอดเวลา เขายังกล่าวว่าลัทธินี้มีความสำคัญและมีพลังในขณะนั้นเนื่องจากตั้งแต่ปี 2502 เป็นต้นมา องค์พระประมุขและพระบรมวงศานุวงศ์ได้ทรงประกอบภารกิจที่สำคัญช่วยคนไทยในส่วนต่างๆ ของประเทศที่ไม่เคยมีความหวังให้มีความหวังในชีวิต เช่น การเสด็จเยี่ยมราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดาร เป็นต้น²¹

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, น.411-413.

²⁰ กระมล ทองธรรมชาติ, “อุดมการกับสังคมไทยในปัจจุบัน,” ใน *อุดมการกับสังคมไทย* รวบรวมโดยฉัตรทิพย์ นาถสุภา (นครหลวง: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515), น.107-116.

²¹ เรื่องเดียวกัน, น.33-34 และ 36-37.

สถานะที่ถูกเชิดชูและเป็นที่เคารพของพระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบัน มีผลสนับสนุนเกื้อกูลให้นักศึกษาและปัญญาชนจำนวนหนึ่งหันไปพิจารณาสถาบันพระมหากษัตริย์ในอดีตด้วยความชื่นชม ความทรงจำเกี่ยวกับคุณูปการของกษัตริย์พระองค์ต่างๆ ในอดีตถูกรื้อฟื้นเชิดชูขึ้นมาด้วย ไม่ว่าจะเป็นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเป็นการรื้อฟื้นอดีตเพื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบัน รวมทั้งนำมาวิพากษ์วิจารณ์สังคมและผู้นำในปัจจุบันด้วย

นอกจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ผู้ทรงเป็นพระปิตุมาหาราชของชาวไทยที่ถูกรื้อฟื้นรำลึกเพื่อมาช่วยและปกป้องคุ้มครองประชาชนชาวไทยจาก “มหาอำนาจยักษ์มั่งเขิน” ผู้ “เบียนบ่อน” แล้ว นักศึกษายังรำลึกถึง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ พระบิดาผู้ให้กำเนิดชาตินิยมราชการของไทย (official nationalism)²² ในยามที่พวกเขาเห็นว่าบ้านเมืองกำลังตกอยู่ในภยันตรายจากภัยคุกคามต่างชาติโดยเฉพาะ “ภัยขาว” หรือที่พวกเขาเรียกว่าภัยจักรวรรดินิยมอเมริกา นักศึกษาได้หันไปหา รัชกาลที่ 6 เป็นที่ยึดเหนี่ยว จึงพบว่าพระราชนิพนธ์หลายชิ้นของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถูกนักศึกษานำมาตีพิมพ์ในเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ของพวกเขา นักศึกษาที่จัดทำหนังสือ ภัยขาว ก็ได้คัดลอก “สยามมานุสสติ” ของรัชกาลที่ 6 มาลงไว้ที่ปกหลังเพื่อเตือนใจเพื่อนร่วมชาติ หรือชิ้นที่นิยมอีกชิ้นหนึ่งก็คือ พระราชนิพนธ์บางตอนจากเรื่อง “พระร่วง” ที่ว่า

ขอเพียงแต่ไทยเราอย่าพาลญาคติ
ร่วมชาติร่วมจิตเป็นข้อใหญ่
ไทยอย่ามุ่งทำร้ายทำลายไทย
จงพร้อมใจพร้อมกำลังระวังเมือง²³

ในเวลาที่กำลังเผชิญภัยคุกคาม นักศึกษาได้แสดงให้เห็นว่าพวกเขาได้ถือเอาพระมหากษัตริย์เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และใช้พระราชนิพนธ์ของพระองค์มาเตือนสติผู้อยู่ในอำนาจ การยกย่องเชิดชูพระราชกรณียกิจของอดีตพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์ของนักศึกษาและปัญญาชนในกระบวนการตื่นตัวทางการเมือง เป็นการรื้อฟื้นและตอกย้ำคำอธิบายแม่บทว่าด้วยวิวัฒนาการของ

²² ความคิดเรื่อง “ชาตินิยมราชการ” นี้ยึดถือตามคำอธิบายของ Benedict Anderson ที่ชี้ให้เห็นว่าชาตินิยมไทยนั้นถูกผลิตขึ้นโดยชนชั้นนำทางอำนาจมาตั้งแต่ต้น รัชกาลที่ 6 ทรงสร้างสำนึกชาตินิยมแบบราชการขึ้นมาในฐานะที่เป็นเครื่องมือ หรือยุทธศาสตร์ทางการเมืองที่จะสร้างความชอบธรรมในการปกครองให้แก่พระองค์และกีดกันคนกลุ่มอื่นออกไป ดู Benedict Anderson, *Imagined Communities* (London, New York: Verso, 1991), pp.99-101 และดูงานในภาษาไทยที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของ Anderson เรื่อง “ชาติไทยและเมืองไทยในแบบเรียนประถมศึกษา” และ “ชาตินิยมในขบวนการประชาธิปไตย” ของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ใน *ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2538), น.47-88 และ 172-194.

²³ ตีพิมพ์ใน วิชัย บำรุงฤทธิ์ (บรรณาธิการ), *รัฐศาสตร์ 14* (พระนคร: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2514), ไม่มีเลขหน้า.

พระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถนำพาประเทศต่อสู้รักษาเอกราช และพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองกอปรด้วยสันติสุข ซึ่งเป็นคำอธิบายหรือโครงเรื่องประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยทศวรรษ 2450-60²⁴ แต่ในช่วงทศวรรษก่อน 14 ตุลาฯ นั้นเองที่คำอธิบายแม่บทนี้ได้ถูกเสริมด้วยบทบาทของพระมหากษัตริย์ที่สำคัญยิ่งอีกด้านหนึ่ง-นอกจากการรักษาเอกราชและปฏิรูปการปกครองประเทศ-นั่นคือการเป็นผู้ให้กำเนิดประชาธิปไตยในสังคมไทย

ประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยในแบบฉบับนี้ เกิดขึ้นพร้อมกับการกลับไปเชิดชูยกย่องบทบาทของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าทรงเป็นกษัตริย์ประชาธิปไตยทั้งในแง่ที่ทรงเตรียมการที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญกับประชาชนอยู่ก่อนที่คณะราษฎรจะทำการปฏิวัติแล้ว และยังสละราชสมบัติเมื่อทรงคัดค้านความเป็นเผด็จการของคณะราษฎรไม่สำเร็จ การยกย่องเชิดชูรัชกาลที่ 7 นี้ดำเนินคู่ขนานไปพร้อมกับภาพของคณะราษฎรที่ถูกลดคุณค่าและถูกวาดภาพเป็นผู้ร้ายในประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทย เพื่อเข้าใจเรื่องนี้คงต้องย้อนดูประวัติความเป็นมาของการสร้างวาทกรรมกษัตริย์ประชาธิปไตยให้กับรัชกาลที่ 7 และภาพผู้ร้ายให้กับคณะราษฎร

รัชกาลที่ 7 ในฐานะกษัตริย์ประชาธิปไตยและคณะราษฎรในฐานะผู้ร้ายของประชาธิปไตย: วงศาวินิยา (genealogy) ของวาทกรรม

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 2468 และภายหลังเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 ด้วยความขัดแย้งระหว่างพระองค์กับคณะราษฎรในหลายประการ ท่านตัดสินใจพระทัยสละราชสมบัติในปี พ.ศ. 2477 เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกและพระองค์เดียวในราชวงศ์จักรีที่สละราชสมบัติ เป็นพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีที่มีระยะเวลาครองราชย์สั้นที่สุด และยังทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์สุดท้ายในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์²⁵

งานวิชาการหลายชิ้นในปัจจุบันศึกษาวิเคราะห์ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 เป็นความจำเป็นทางประวัติศาสตร์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ อันเนื่องมาจากความอ่อนแอและ

²⁴ ธงชัย วินิจจะกูลเรียกประวัติศาสตร์แม่บทนี้ว่าประวัติศาสตร์แบบ “ราชาชาตินิยม” ซึ่งเขาชี้ว่าเริ่มก่อรูปในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 ต่อต้นรัชกาลที่ 6 ผลงานที่สถาปนาแม่บทนี้คือ พระนิพนธ์คำนำและคำอธิบายพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (2458) และ “แสดงบรรยายพงศาวดารสยาม” (2467) ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ ดุ ธงชัย วินิจจะกูล, “ประวัติศาสตร์ไทยแบบราชาชาตินิยม”, อ้างแล้ว, น.56-65.

²⁵ ยังคงมีการถกเถียงกันว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นเริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยใด ในที่นี้ยึดถือตามคำอธิบายและการให้เหตุผลของสมเกียรติ วันทะนะ, รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม 2435-2475 (เอกสารวิชาการสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2525) และ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไทย,” ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์, น.125-135 ที่อธิบายว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจเด็ดขาดสูงสุดเพิ่งเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำการปฏิรูปการปกครองในปี 2435 แต่อย่างไรก็ตามทุกฝ่ายยอมรับร่วมกันว่าระบอบนี้สิ้นสุดลงในสมัยรัชกาลที่ 7.

ไร้ประสิทธิภาพของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และความแตกแยกกันอย่างหนักในหมู่เจ้านายชั้นผู้ใหญ่ จนทำให้ระบอบนี้ไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาบ้านเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพและทันสมัยการณ์ ความพยายามที่จะปฏิรูปทางการเมืองในระบอบนี้เพื่อขยายฐานของของระบอบให้กว้างออกไปกว่า พระมหากษัตริย์ เจ้านายและข้าราชการชั้นสูง ก็ชะงักงันและล้มเหลวเกือบทั้งหมด แม้ว่ารัชกาลที่ 7 จะทรง พระกรุณาโปรดให้มีการร่าง “รัฐธรรมนูญ” ขึ้น (ซึ่งในช่วงก่อน 14 ตุลาฯ กลายเป็นเอกสารที่นักวิชาการ บางคนกล่าวขย่องว่าเป็นเอกสารประชาธิปไตย) แต่เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาของ “รัฐธรรมนูญ” ฉบับนั้นแล้ว กลับพบว่า เป็น “รัฐธรรมนูญ” ที่พยายามสร้างระบบระเบียบแก่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เท่านั้น เป็น ความพยายามที่จะแก้ปัญหาซึ่งสะสมมาในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไทยตั้งแต่ต้น คือ การขยายฐาน อำนาจของระบอบ และสร้างบทบาทฐานะที่แน่นอนให้กับสถาบันพระมหากษัตริย์ในโครงสร้างของรัฐ²⁶ นักวิชาการที่ศึกษาเรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่า “รัฐธรรมนูญ” ฉบับนี้ซึ่งในที่สุดไม่ได้ประกาศใช้ ยังคงให้อำนาจ สูงสุดแก่สถาบันพระมหากษัตริย์อย่างสมบูรณ์ในทุกด้าน²⁷ ความพยายามของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ในการปฏิรูปปรับเปลี่ยนสถาบันทางการเมืองในสมัยของพระองค์ซึ่งประสบความล้มเหลวในท้ายที่สุด จึง ไม่ใช่เรื่องที่ว่า “พระองค์ทรงล้มเหลวที่จะนำประชาธิปไตยมาสู่ประเทศไทยอย่างราบรื่น” แต่ “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงประสบความล้มเหลวที่จะปฏิรูป ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยราบรื่นต่างหาก”²⁸

²⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไทย,” น.131-134.

²⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไทย,” น.134-135.

ออกเสียงก่อนที่จะเปลี่ยนหลักการและนโยบายสำคัญ²⁹ นอกจากนี้พระองค์ยังเห็นว่าคณะรัฐบาลและพวกพ้อง “ใช้การปกครองซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการของเสรีภาพในตัวบุคคลและหลักความยุติธรรมตามความเข้าใจและยึดถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้ใด คณะใดใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นในนามของข้าพเจ้าต่อไปได้”³⁰ ถัดจากการอธิบายถึงความขัดแย้งระหว่างพระองค์กับคณะราษฎร พระองค์ก็จับพระราชหัตถเลขาสดราชสมบัติด้วยข้อความที่รู้จักกันดีที่สุดข้อความหนึ่งในประวัติศาสตร์การเมืองไทยว่า

ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาดและโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร³¹

โดยตัวพระราชหัตถเลขานี้เองเป็นการทิ้งปัญหาเรื่องสิทธิธรรมในการปกครองให้กับรัฐบาลคณะราษฎร โดยเฉพาะปัญหาความไม่เป็นประชาธิปไตย แม้ว่าการสละราชสมบัติจะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่ออำนาจการปกครองของรัฐบาลในสมัยนั้น แต่แน่นอนว่ารัฐบาลย่อมตระหนักว่าพระราชหัตถเลขาฉบับนี้ย่อมสร้างความเข้าใจแก่ผู้ที่ได้อ่านไปในทางที่ไม่เป็นผลดีแก่รัฐบาลคณะราษฎร จนอาจนำไปสู่ความรู้สึกไม่พอใจหรือกระทั่งต่อต้านรัฐบาลได้ รัฐบาลจึงเข้มงวดกับการเสนอว่า การสละราชสมบัติอย่างมาก ไม่อนุญาตให้ตีพิมพ์พระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ 7 หากให้ตีพิมพ์เฉพาะเอกสารที่รัฐบาลจัดส่งให้เท่านั้น³²

อย่างไรก็ตามรัฐบาลมิได้นิ่งนอนใจในเรื่องนี้ หลังจากการสละราชสมบัติ 2 เดือน รัฐบาลได้ตีพิมพ์หนังสือ *แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง*

²⁹ดู “พระราชหัตถเลขาสดราชสมบัติ” ใน *แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ* (พระนคร: ศรีกรุง, 2478), น.341-345.

³⁰เรื่องเดียวกัน, น.344.

³¹เรื่องเดียวกัน, น.344. (สะกดตามต้นฉบับเดิม)

³²“เรื่องประชุมหนังสือพิมพ์” *ประชาชาติรายวัน* (8 มีนาคม 2477): 1-3 การควบคุมอย่างเข้มงวดนี้ทำให้หนังสือพิมพ์บางฉบับไม่พอใจอย่างมาก คุบตบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ *ประชาชาติรายวัน* (12 มีนาคม 2477) และ (14 มีนาคม 2477): น.5 นอกจากนี้ เจ้าพระยาศรีธรรมวิเศษ หัวหน้าคณะผู้แทนของรัฐบาลที่ไปเจรจากับรัชกาลที่ 7 ก็ต้องรีบให้สัมภาษณ์ชี้แจงหนังสือพิมพ์ในประเทศอังกฤษที่ลงข่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ พร้อมกับลงพระราชหัตถเลขาถึงฉบับ (เจ้าพระยาศรีธรรมวิเศษเชื่อว่าทางหนังสือพิมพ์ได้ต้นฉบับไปจากทางพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ) ดู *แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก*, น.336-339 หลังจากนั้นในวันที่ 7 มีนาคม 2477 รัฐบาลก็ออกแถลงการณ์ชี้แจงการสละราชสมบัติให้ประชาชนได้รับทราบ ดู “แถลงการณ์ของรัฐบาล” ใน *ประชุมกฎหมายประจำศก* เล่ม 47, รวบรวมโดย เสถียร ลายลักษณ์ (พระนคร: โรงพิมพ์นิติเวช, ม.ป.ป.), น.1024-1028.

สละราชสมบัติ ออกมา³³ หนังสือฉบับนี้เป็นหนังสือที่รัฐบาลพระยาพลพลพระยู่หนเสนจัดทำขึ้นโดยรวบรวมเอกสารชั้นต้นทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นี้ ไม่ว่าจะเป็นเอกสารรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร เอกสารโต้ตอบระหว่างรัฐบาลและรัชกาลที่ 7 และพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติ ที่ตีพิมพ์เอกสารทั้งหมดไว้ด้วยกันนี้ก็เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบรายละเอียดความเป็นมาของการถกเถียงทั้งหมด แทนที่จะรับทราบจากคำอธิบายในพระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ 7 เพียงลำพัง

ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับรัชกาลที่ 7 ที่สุดท้ายนำไปสู่การสละราชสมบัตินั้นรวมศูนย์อยู่ที่ปัญหาพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในระบบรัฐธรรมนูญ โดยรัชกาลที่ 7 ทรงเห็นว่ามาตรการหลายประการของคณะราษฎรนั้นรุกรานก้าวก่ายสิทธิที่เคยถือเป็นสิทธิดั้งเดิมของสถาบันพระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงต้องการให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีความสำคัญมากกว่าเป็นเพียงสัญลักษณ์ทางการเมือง จึงทรงเสนอแนะข้อเปลี่ยนแปลงในรัฐธรรมนูญหลายข้อที่จะมีผลในการเพิ่มพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์มากขึ้น³⁴ เช่น อำนาจในการเลือกผู้ที่จะเป็นสมาชิกแต่งตั้งของรัฐบาลจำนวนครึ่งหนึ่งของสมาชิกสภาทั้งหมด และอำนาจในการวิไล (ยับยั้ง) กฎหมายที่ผ่านสภาแล้ว (ทรงเสนอว่า “ในกรณีที่พระมหากษัตริย์ทรงทักท้วงพระราชบัญญัติฉบับใดลงมา สภาผู้แทนราษฎรเป็นอันต้องยุบไปเองในคราวเดียวกัน”)³⁵ ซึ่งล้วนเป็นข้อเสนอที่รัฐบาลมีอาจยอมรับได้ เพราะเห็นว่าขัดกับหลักการในระบบรัฐธรรมนูญที่พระมหากษัตริย์ทรงต้องอยู่ใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ

การสละราชย์ของรัชกาลที่ 7 จึงมีสาเหตุมาจากความพยายามที่ล้มเหลวของพระองค์ที่จะเพิ่มพระราชอำนาจให้กับสถาบันพระมหากษัตริย์ มิใช่การเรียกร้องสิทธิประชาธิปไตยให้แก่ประชาชน (ดังที่เห็นได้ชัดว่าพระองค์มิได้คัดค้านหลักการของการแต่งตั้งสมาชิกสภา แต่ทรงเรียกร้องว่าอำนาจในการแต่งตั้งควรตกอยู่กับพระมหากษัตริย์มิใช่รัฐบาล) นักวิชาการหลายท่านจึงสรุปตรงกันว่า การสละราชย์เป็นการต่อรองหรืออาวุธสุดท้ายของพระองค์ที่จะบังคับให้คณะราษฎรยอมทำตามข้อเรียกร้อง³⁶

³³ ในรายละเอียดการตีพิมพ์พระนพาวดีพิมพ์เมื่อเดือนพฤษภาคม 2478 ในขณะที่วันสละราชย์คือ 2 มีนาคม 2477 ซึ่งถ้านับตามปฏิทินปัจจุบันที่เริ่มปีใหม่ในเดือนมกราคม (มิใช่เดือนเมษายนตามปฏิทินขณะนั้น) จะเท่ากับ 2 มีนาคม 2478 ฉะนั้นหนังสือนี้จึงตีพิมพ์หลังการสละราชย์ 2 เดือน.

³⁴ Benjamin A. Batson, *The End of Absolute Monarchy in Siam* (Singapore: Oxford University Press, 1984), p.250.

³⁵ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ร.7 สละราชย์: ราชสำนัก, การแอนตี้คอมมิวนิสต์ และ 14 ตุลา,” ใน สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, *ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง* (กรุงเทพฯ: 6 ตุลารำลึก, 2544), น.16.

³⁶ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ร.7 สละราชย์: ราชสำนัก, การแอนตี้คอมมิวนิสต์ และ 14 ตุลา,” น.18-19, นิธิ เอียวศรีวงศ์, “สงครามอนุสาวรีย์กับรัฐไทย,” ใน *ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์*, น.121 หรือแม้แต่งานของม.ล.วัลย์วิภา จรุงนุกิจที่เสนอภาพไปในทางเห็นออกเห็นใจรัชกาลที่ 7 อย่างมาก ก็ยังอ้างเอกสารกระทรวงต่างประเทศอังกฤษ (จดหมายส่วนพระองค์ของรัชกาลที่ 7 ถึงที่ปรึกษารัฐบาลไทยชาวอังกฤษ) มาชี้ให้เห็นว่าทรงใช้การสละราชย์มาขู่รัฐบาล โดยเธอสรุปอย่างชัดเจนว่า “เนื่องมาจากประเทศอังกฤษเคยแหย่พราว่า หากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ สละราชย์ ประเทศไทยจะต้องเกิดจลาจลแน่ ซึ่งในภาวะเช่นนั้นอังกฤษจำป็นจะต้องเข้าแทรกแซงกิจการในประเทศไทยทันที... ทรง

จากพยานหลักฐานต่างๆ ชี้ให้เห็นว่าการเตรียมร่าง “รัฐธรรมนูญ” และ การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 นั้นเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาการพยายามรักษาสถานะและพระราชอำนาจของพระองค์ท่ามกลางสถานการณ์ทางการเมืองที่กำลังผันผวนในทศวรรษ 2470 มากกว่าที่จะเป็นเรื่องของการต่อสู้เรียกร้องหลักการประชาธิปไตย แต่ทว่าพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติของพระองค์กลับอธิบายความขัดแย้งทั้งหมดที่พระองค์มีกับคณะราษฎรให้กลายเป็นเรื่องของการต่อสู้เพื่อหลักการประชาธิปไตยที่เป็นนามธรรม และชี้ให้เห็นว่าคณะราษฎรนั้นปกครองบ้านเมืองแบบเผด็จการ ซึ่งเป็นประเด็นที่ส่งผลถึงความชอบธรรมในการปกครองของรัฐบาลอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม ผลจากการควบคุมการเผยแพร่เอกสารอย่างเข้มงวดของรัฐบาล ประกอบกับมหาอำนาจก็มิได้เข้ามาแทรกแซงกิจการภายในของสยามอย่างเต็มที่ฝ่ายกษัตริย์นิยมคาดหวัง ทำให้การสละราชย์และพระราชหัตถเลขาของพระองค์ไม่มีผลในการทำให้อำนาจของรัฐบาลในสมัยนั้นแต่อย่างใด ยิ่งเมื่อเวลาผ่านไปก็มิได้มีใครรื้อฟื้นเหตุการณ์นี้ขึ้นมาเป็นประเด็นทางการเมืองอีก จวบจนคณะราษฎรเริ่มหมดอำนาจและบทบาททางการเมือง เรื่องราวของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เริ่มถูกรื้อฟื้นกลับมาใหม่ โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 2510 ที่เรื่องราวของพระองค์กลับมาพร้อมกับกระแสการเชิดชูสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ ข้อความที่เคยเขียนเพื่อตั้งใจโจมตีรัฐบาลคณะราษฎรในพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติแต่ไม่เป็นผล กลับมามีพลังอย่างไม่น่าเชื่อหลังจากนั้นเกือบ 4 ทศวรรษ เมื่อนักศึกษาปัญญาชนรุ่น 14 ตุลาฯ หยิบมันมาใช้อย่างขมขื่นยุคสมัยและนอกรีตของการถกเถียงทางการเมืองในทศวรรษ 2470

การรื้อฟื้นเรื่องราวของรัชกาลที่ 7 และเริ่มยกย่องเชิดชูพระองค์ในฐานะที่ทรงเป็นกษัตริย์ประชาธิปไตยนั้น เริ่มปรากฏให้เห็นรางๆ ตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในงานสารคดีทางการเมืองของเปรมจิตร์ วัชรางกูร เรื่อง *พระปกเกล้ากับชาติไทย* ที่ตีพิมพ์ในปี 2489³⁷

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เสด็จอยู่หัวประกาศสละราชสมบัติใน พ.ศ.2477 เป็นเวลานานร่วมทศวรรษที่เรื่องราวเกี่ยวกับพระองค์ถูกทำให้เลือนหายไป (เช่นเดียวกับที่เรื่องราวของนักต่อสู้ฝ่ายสังคมนิยมเลือนหายไปในช่วงจอมพลสฤษดิ์) เนื่องจากเป็นระยะเวลาที่คณะราษฎรกลุ่มจอมพล ป. พิบูลสงครามมีอำนาจอยู่ในคณะรัฐบาล ในขณะที่กลุ่มนิยมเจ้ามีฐานะตกต่ำทางการเมืองอย่างรุนแรง³⁸ การผลิตงานเขียนที่แสดงความนิยมยกย่องรัชกาลที่ 7 ซึ่งมีปัญหาขัดแย้งกับคณะราษฎรอย่างรุนแรงจึงต้องสละ

ทราบว่รัฐบาลหัว้นเกรงภัยจากการแทรกแซงของต่างชาติมาก... ฉะนั้นคำขู่เรื่องการแทรกแซงจากต่างชาติจะได้ผลและทำให้รัฐบาลประนีประนอมต่อพระองค์ท่าน” ดู ม.ล.วัลย์วิภา จรุงโรจน์, *การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวพระราชดำริทางการเมืองพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว* (พ.ศ. 2468-2477) (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520), น.170.

³⁷ เปรมจิตร์ วัชรางกูร, *พระปกเกล้ากับชาติไทย* (กรุงเทพฯ: การพิมพ์กรุงเทพฯ, 2489).

³⁸ เกี่ยวกับการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจทางการเมืองหลัง พ.ศ.2475 โปรดดู ชำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, *2475 และ 1 ปีหลังการปฏิวัติ* (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา, 2543) และชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติศาสตร์การเมืองไทย* (กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2538).

ราชสมบัติย่อมกระทำอย่างเปิดเผยได้โดยลำบาก และอาจไม่ปลอดภัยแก่ตัวผู้เขียน แต่เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ปรีดี พนมยงค์ได้ขึ้นมาเป็นอำนาจแทนกลุ่มของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นสมัยที่การเมืองระบอบประชาธิปไตยแนวรัฐสภาเฟื่องฟูขึ้นอีกครั้ง ปรีดีได้สร้างความสามัคคีหรือประนีประนอมกับกลุ่มนิยมเจ้า เช่น การอภัยโทษผู้ต้องขังคดีกบฏบวรเดช การคืนฐานันดรศักดิ์ให้แก่กรมขุนชัยนาทนเรนทร รวมทั้งเลิกบทบัญญัติที่ห้ามเจ้านายเล่นการเมืองในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ (ปี 2489) ที่ร่างขึ้นด้วย³⁹

ด้วยบรรยากาศเช่นนี้ ทำให้เริ่มมีการรื้อฟื้นพระเกียรติให้กับรัชกาลที่ 7 เปรมจิตร วัชรานกูร ได้สะท้อนความยากลำบากของการรื้อฟื้นดังกล่าวไว้ในคำอุทิศของเขาว่า “ความดีของเรื่องนี้ถ้าหากจะมีข้าพเจ้าขออุทิศถวายแด่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ผู้อำภพของชาติไทย”⁴⁰ และในส่วนคำนำว่า “แม้พระองค์จะทรงกระทำความดี จะทรงเจตนาดีต่อประเทศชาติสักเพียงใดก็ตาม แต่เหตุการณ์ทางการเมืองในสมัยนั้นและสมัยต่อมาขยับบีบบังคับอยู่ หามิใครอาจเผยออกได้ไม่ ภายหลังที่พระองค์ได้ทรงสละราชสมบัติแล้ว ก็ยังมีเสียงกล่าวร้ายต่อพระองค์อยู่เสมอ”⁴¹ ส่วนเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ เปรมจิตรได้โจมตีรัฐบาลคณะราษฎรอย่างรุนแรงว่าปกครองประเทศในลักษณะเผด็จการ บีบคั้นเสรีภาพของพลเมือง ในขณะที่ยกย่องรัชกาลที่ 7 ว่าเป็นผู้ต่อสู้เรียกร้องแทนประชาชนให้รัฐบาลปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยโดยแท้จริง⁴² เขายังได้เขียนถึงเหตุการณ์สละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ไปในทางที่เห็นอกเห็นใจรัชกาลที่ 7 มาก และชี้ให้เห็นว่าการตัดสินใจของพระองค์แสดงถึงความเป็นประชาธิปไตย

หลังจากงานชิ้นนี้เผยแพร่ไม่นาน ก็ปรากฏว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองขึ้นอีกครั้ง คือเกิดการรัฐประหาร 2490 อันส่งผลให้จอมพล ป. พิบูลสงครามกลับมามีอำนาจใหม่ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ทว่ารัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงครามในยุคนี้ก็มีท่าทีทางการเมืองประนีประนอมกับกลุ่มและอุดมการณ์นิยมเจ้า จึงทำให้มีการเผยแพร่งานที่ยกย่องรัชกาลที่ 7 อยู่หลายชิ้น (ดังที่ได้กล่าวไว้ในหัวข้อฐานะของ 24 มิถุนาฯ ก่อนระบอบสฤษดิ์-ถนอม) ต่อมาเมื่อจอมพลสฤษดิ์ขึ้นมาเป็นอำนาจแทนจอมพล ป. พิบูลสงคราม และดำเนินนโยบายรื้อฟื้นสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ขึ้นมาใหม่ การเขียนเชิดชูยกย่องรัชกาลที่ 7 จะยิ่งปรากฏแพร่หลายอย่างไม่เคยมีมาก่อน

ในปี 2505 มีงานเขียนสารคดีทางการเมืองที่เสนอเนื้อหาสอดคล้องกัน โดยยกย่องรัชกาลที่ 7 ว่าเป็นนักประชาธิปไตยดีพิมพ์ออกมา 2 เล่ม คือ *ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบประชาธิปไตย 30 ปี* ของสิริ เปรมจิตต์⁴³ และ *เรื่องแผ่นดินสมเด็จพระปกเกล้า* ของวิชัย ประสงค์⁴⁴ ทั้งสองเล่มได้นำพระ

³⁹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติการเมืองไทย*, น.391.

⁴⁰ “คำอุทิศของผู้เขียน” ใน เปรมจิตร วัชรานกูร, *พระปกเกล้ากับชาติไทย*, ไม่มีเลขหน้า.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, น. ง.

⁴² เรื่องเดียวกัน, น.200-204.

⁴³ สิริ เปรมจิตต์, *ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบประชาธิปไตย 30 ปี* (กรุงเทพฯ: เกษมบรรณ, 2505)

⁴⁴ วิชัย ประสงค์, *แผ่นดินสมเด็จพระปกเกล้า* (กรุงเทพฯ: ผดุงชาติ, 2505)

ราชหัตถเลขาพระราชสมภารทั้งฉบับมาตีพิมพ์ไว้ด้วย งานของวิชัยได้เน้นย้ำถึงการเป็นนักประชาธิปไตยที่แท้จริงของรัชกาลที่ 7 และกล่าวว่า “พระองค์ได้ทรงพระราชสมภารในเมื่อพระองค์ทรงเห็นว่า รัฐบาลสมัยนั้นไม่อาจอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนได้สมพระทัยของพระองค์”⁴⁵ ซึ่งเป็นการอธิบายคล้ายกับที่รัชกาลที่ 7 เองได้เขียนไว้ในพระราชหัตถเลขาพระราชสมภาร ในตอนสุดท้ายของหนังสือ เขายังได้เสนอให้รัฐบาลในสมัยนั้นสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ให้ประชาชนเคารพสักการบูชาในฐานะที่พระองค์ทรงวางรากฐานเกี่ยวกับประชาธิปไตย จนประเทศไทยได้เจริญรุ่งเรืองมา⁴⁶

ต่อมาในปี 2511 ปรากฏบทความเรื่อง “พระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ” ลงใน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* เขียนโดยทองตอ กล้ายไม้ ณ อยุธยา⁴⁷ เนื้อหาของบทความพูดถึงเหตุการณ์ทางการเมืองตั้งแต่ก่อนรัชกาลที่ 7 สละราชสมบัติ โดยกล่าวถึงจุดประสงค์ที่เขียนเรื่องนี้ว่าต้องการให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้มรดกทางการเมืองในอดีตเพื่อทำความเข้าใจการเมืองในปัจจุบัน และที่นำเสนอเหตุการณ์ตอนรัชกาลที่ 7 สละราชสมบัติ เพราะเป็นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นว่า “พระองค์ทรงเป็นนักประชาธิปไตยเพียงใด และทรงพยายามที่จะให้ประชาธิปไตยในประเทศไทยมีความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง พร้อมกับทรงยินดีสละพระราชบัลลังก์เพื่อประชาชนที่รักยิ่งของพระองค์ ซึ่งเป็นมรดกทางการเมืองที่ดียิ่ง อันควรดำเนินตามรอยพระยุคลบาทสืบไป”⁴⁸ ในตอนท้ายๆ ของบทความนี้ เขายังได้บรรยายถึงการสละราชสมบัติว่า

ดังนั้น เมื่อพระองค์ทรงเห็นว่า รัฐบาลและพวกพ้องใช้วิธีการปกครองไม่ตรงกับหลักการของพระองค์ พระองค์ก็ไม่ทรงสามารถยินยอมให้ผู้ใด คณะใดใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นในพระนามของพระองค์ได้ ในพระราชหัตถเลขาทรงสละราชสมบัติ ได้ทรงแถลงข้อความไว้ตอนหนึ่งที่น่าจับใจยิ่งว่า

“ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใดโดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาดและไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร”

และเมื่อพระองค์ทรงเห็นว่า พระราชประสงค์ของพระองค์ที่จะให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงไม่สำเร็จ และเมื่อพระองค์ไม่สามารถจะคุ้มครองประชาชนได้ต่อไปแล้ว พระองค์ก็ทรงมีน้ำพระทัยกล้าหาญเด็ดเดี่ยวและ

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, น.512.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, น.602.

⁴⁷ ทองตอ กล้ายไม้ ณ อยุธยา, “พระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 6:1 (มิ.ย.-ส.ค. 2511): 9-21.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, น.9.

เสียสละยิ่ง ด้วยการสละราชสมบัติ เพื่อเปิดหนทางให้ผู้เหมาะสมกว่ามาทำหน้าที่
แทนพระองค์ต่อไป...⁴⁹

นับเป็นครั้งแรกที่ข้อความจากพระราชหัตถเลขาได้ถูกดึงออกมาเน้นเฉพาะย่อหน้าดังกล่าว ซึ่ง
ต่อมากลายเป็นข้อความที่มีการอ้างอิงกันอย่างแพร่หลาย ข้อเขียนของทองต๋องยังเป็นการตีความการสละราช
สมบัติให้เป็นเรื่องของการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย โดยไม่กล่าวถึงการต่อรองเรียกรื้อทรงพระราชอำนาจจาก
รัฐบาลแต่อย่างใด

การปรากฏตัวของบทความนี้ในนิตยสาร *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง
เพราะนิตยสารฉบับนี้เป็นนิตยสารที่แพร่หลายและมีอิทธิพลทางภูมิปัญญาต่อนักศึกษาและปัญญาชน
สมัยก่อน 14 ตุลาฯ มากที่สุดฉบับหนึ่ง และก็มีใช้เรื่องผิดปกติที่บทความที่มีเนื้อหาต่อต้านคณะราษฎร และ
ยกย่องเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์จะปรากฏตัวในนิตยสารฉบับนี้ เพราะสุลักษณ์ ศิวรักษ์ บรรณาธิการ
สังคมศาสตร์ปริทัศน์ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการรื้อฟื้นเรื่องราวของสถาบันพระมหากษัตริย์กลับขึ้นมา
ตีพิมพ์ในหนังสือที่เขาเรียบเรียงชอบอยู่หลายฉบับ นอกจากนี้ ในสมัยนั้นเขายังเป็นผู้ที่มีบทบาทในการ
วิพากษ์วิจารณ์คณะราษฎรอย่างเปิดเผยตรงไปตรงมาที่สุดด้วย โดยเฉพาะการตั้งตนเป็นศัตรูกับปรีดี พนม
ยงค์ ผู้นำพลเรือนและมันสมองของคณะราษฎร ที่เขามักจะแสดงทัศนะเชิงลบทั้งในบทความ บทวิจารณ์
หนังสือ หรือบทนำในนิตยสาร/วารสารที่เขาเป็นผู้จัดทำอย่างต่อเนื่อง

ประเด็นที่สุลักษณ์กล่าวโจมตีคณะราษฎรมีตั้งแต่ปัญหาความเป็นเผด็จการ การแย่งชิงอำนาจ
กันเองมากกว่าสนใจแก้ไขปัญหาราษฎร และการไม่เคารพสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะประเด็นหลัง
นี้จะเป็นประเด็นที่เขาหยิบมาโจมตีคณะราษฎร (เน้นไปที่ปรีดี พนมยงค์) รุนแรงที่สุด ดังในบทความที่เขา
เขียนให้นิตยสารฯ ชิ้นหนึ่ง (พูดถึงพระราชนิพนธ์เรื่องความสามัคคีของรัชกาลที่ 5) เขาวิพากษ์
คณะราษฎรว่า

ในบรรดาพวกคณะราษฎรที่เข้ามาถือบังเหียนการปกครองประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2475
เป็นต้นมานั้น ถึงจะอ้างสิทธิของปวงชน หรืออ้างเอาพระธรรมนูญเป็นใหญ่แทน
พระมหากษัตริย์ แต่ก็ได้เขียนรัฐธรรมนูญเปิดช่องทางไว้ให้พวกตัวอยู่ในอำนาจนาน
เท่านั้น... และบางสมัยคนพวกนี้ยังมีอำนาจคล้ายๆ ตั้งพระเจ้าแผ่นดินได้ด้วย หรือ
อย่างน้อยก็ตั้งตัวเองหรือพวกของตัวทำการต่างๆ ในพระปรมาภิไธย... แม้ “ปาเลีย
เมนต์” เขาพวกนี้ก็หาต้องการอย่างจริงๆ จังๆ ไม่ ถ้ายุบสภาได้ หรือเอาสภาไว้ใน
อำนาจได้ จะพอใจที่สุด ถ้าใครขัดขวางอย่างจริงๆ จังๆ แม้ผู้นั้นจะเป็นพระเจ้า

⁴⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 20. (เน้นตามต้นฉบับ)

แผ่นดิน ถ้าวอดได้หรือไล่ให้ลาออกได้ เขาก็ทำ น่าเสียได้ เขาก็ฆ่า ดังได้ทำมาแล้ว
ในรัชกาลที่ 8⁵⁰

ทัศนะที่มองคณะราษฎรและปรีดี พนมยงค์ในทางลบเช่นที่สุลักษณ์เสนาอนี้ ได้เผยแพร่ และถูกนำไปผลิตซ้ำในนิตยสารและหนังสือของนักศึกษาและปัญญาชนในสมัยนั้นจำนวนมาก แม้แต่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ก่อตั้ง ก็แทบไม่มีการให้ความสำคัญกับบทบาทของปรีดีเลย หนังสืออนุสรณ์ของมหาวิทยาลัยในสมัยนี้เขียนประวัติของมหาวิทยาลัยโดยละเลยการเอ่ยถึงหรือตีพิมพ์รูปนายปรีดี⁵¹ สรุปได้ว่าภาพลักษณ์ของคณะราษฎรและปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 และริเริ่มสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญและหลักการประชาธิปไตย และสถาปนามหาวิทยาลัยที่มุ่งประสิทธิ์ประสาทความรู้ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย มิได้ถูกนำเสนอขึ้นมาเป็น

⁵⁰สุลักษณ์ ศิวรักษ์, “ทัศนะเรื่องความสามัคคี,” *มหาวิทยาลัย* ฉบับ 23 ตุลาคม 2513, ไม่มีเลขหน้า งานชิ้นแรกของสุลักษณ์ในสมัยนี้ที่เริ่มวิจารณ์คณะราษฎรและปรีดี เริ่มจากการวิจารณ์หนังสือเรื่อง *The Devil's Discus* ของเรย์น ครูเกอร์ (Rayne Kruger) ซึ่งเขียนเกี่ยวกับกรณีสวรรคตรัชกาลที่ 8 ลงใน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 2:1 (มิ.ย. 2507) หลังจากนั้นก็ปรากฏข้อเขียนโจมตีคณะราษฎรและปรีดีอีกหลายชิ้น ที่สำคัญมีอาทิ บทความเรื่อง “ความนึกคิดเมื่อได้อ่านบางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2” *ชาวบ้าน* 1:7 (ก.ค. 2515): 62-69 และ “ปฏิกริยาต่อ ‘บางเรื่อง’ เกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย” โดยนายปรีดี พนมยงค์, *อนาคต* ฉบับ 4 (ก.ค.-ส.ค. 2515): 62-66. ความเป็นปฏิปักษ์กับปรีดีของสุลักษณ์เป็นไปอย่างเปิดเผย กระทั่งนำไปใช้ในการโฆษณาหนังสือที่เขาเป็นบรรณาธิการด้วย ดังที่มีการลงข้อความโฆษณานิตยสาร *อนาคต* ว่า “*อนาคต* วารสารรายสองเดือนของสมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรม ส.ศิวรักษ์ บรรณาธิการ เล่มใหม่อ่านบทนำเผด็จร้อน (เช่นเคย) ส.ศิวรักษ์ วิจารณ์ ปรีดี พนมยงค์ อย่างแหลกราน ราคา 10 บาท วางตลาดแล้ว” ดูโฆษณานี้ใน *ชาวบ้าน* 1:7 (ก.ค. 2515): 34 ล่วงมาถึงต้นทศวรรษ 2520 สุลักษณ์จึงเริ่มมีทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อได้รับข้อเท็จจริงมากขึ้น นับแต่นั้นจนถึงปัจจุบันเขาได้กลายเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการเผยแพร่ทัศนะในทางบวกและรื้อฟื้นเกียรติให้แก่ปรีดี พนมยงค์ ดูความเปลี่ยนแปลงทางความคิดนี้จากคำบอกเล่าของเขาเองใน บทความ “นายปรีดีที่ข้าพเจ้ารู้จัก,” ใน *สุลักษณ์ ศิวรักษ์, เรื่องนายปรีดี พนมยงค์ตามทัศนะส.ศิวรักษ์*, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2543), น.24-101.

⁵¹มรกต เจวจินดา, *ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์ กับการเมืองไทย พ.ศ.2475-2526*, น.259-261. แม้ว่าในปี 2513 นักศึกษาธรรมศาสตร์กลุ่มหนึ่งจะได้จัดพิมพ์หนังสือเล่มหนึ่งชื่อว่า “ต้นเถิดลูกโคม” โดยนำภาพปรีดีมาขึ้นปก แต่ก็ถูกกรรมการสโมสรนักศึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษาคือ อุดล วิเชียรเจริญ ยับยั้งไม่ให้เผยแพร่หนังสือดังกล่าว สุลักษณ์ยังได้เขียนแสดงความไม่เห็นด้วยต่อการกระทำของผู้บริหารมหาวิทยาลัยว่าให้ความสำคัญหรือหวาดกลัวปรีดีเกินไป เหตุใดในขณะเดียวกันก็เขียนกระทบบถึงผู้จัดทำว่า “พวกที่เห็นว่าบุคคลผู้นี้ น่าจะกลับมามีบทบาทได้ เพื่อแก้ไขสถานการณ์ของเมืองไทยจากร้ายให้เป็นดี ก็เป็นพวกที่หลงเพื่อละเมออาามกๆ เช่นกัน... ทำไมเราไม่ปล่อยให้ตาแก่อยู่ตามประสาของตาแก่ ตามผลกรรมที่ตาได้กระทำมา” ดู *วิทยาสารปริทัศน์* 19 (5 ต.ค. 2513): 32 สำหรับรายละเอียดกรณีหนังสือ “ต้นเถิดลูกโคม” ดูแฟ้มเอกสารในหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ หจมธ. (2) มธ.2.10.1/19 กรณีขัดแย้งการพิมพ์หนังสือของสมธ. (ปี 2513)

กระแสทางความคิดในสมัยนั้น ในทางตรงกันข้าม กระแสความคิดที่มองว่ารัชกาลที่ 7 เป็นกษัตริย์ประชาธิปไตยได้รับการเผยแพร่และผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง

อันที่จริงแล้วทัศนะที่มองปรีดีในแง่ลบนี้ได้ถูกผลิตมาก่อนหน้านี้แล้ว โดยเฉพาะในสมัยหลังกรณีสวรรคต ที่การสร้างภาพ “ปีศาจ” ทางการเมืองให้แก่นายปรีดีถูก “ผลิต” โดยจงใจจากความร่วมมือของศัตรูทางการเมืองของปรีดีหลายฝ่าย หากเมื่อถึงสมัยรัฐบาลสฤษดิ์-ถนอม การสร้างภาพปีศาจนี้ลดความเข้มข้นลง ปรีดี พนมยงค์กลายเป็นบุคคลลึกลับที่ไม่ค่อยถูกพูดถึง นานๆ ทีจึงจะมีข่าวคราวเกี่ยวกับเขา เช่น ช่วงปี 2508 ว่าเขาร่วมมือกับจีนคอมมิวนิสต์ตั้งกองบัญชาการที่จะเข้ามาแทรกซึมและบ่อนทำลายประเทศไทยในลักษณะสงครามกองโจร⁵² แต่การโจมตีนายปรีดีในช่วงทศวรรษ 2500 มักจะเป็นการโจมตีในประเด็นความพัวพันกับกรณีสวรรคตกับการเป็นคอมมิวนิสต์ แต่ยังไม่ได้โจมตีเขาในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของคณะราษฎรที่ทำลายประชาธิปไตยไทย หรือทำให้เกิดการปกครองแบบเผด็จการคณะราษฎรเกิดขึ้น ประเด็นนี้จะเริ่มเกิดขึ้นเมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 2510 เมื่อเกิดกระแสตื่นตัวถกเถียงกันเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตย (มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญในปี 2511 หลังจากใช้เวลาร่างเกือบ 10 ปี และจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในปี 2512)

อย่างไรก็ตามมิใช่ว่าการสร้างภาพลบให้กับปรีดีและคณะราษฎรจะครอบงำได้เบ็ดเสร็จเด็ดขาดสมบูรณ์ 100 เปอร์เซ็นต์ โดยไม่มีการตีความอย่างอื่น อันที่จริงมีความพยายามนำเสนอการตีความอีกด้านหนึ่งด้วย โดยคนอย่าง สุพจน์ คำนวณกุล ปราโมทย์ พึ่งสุนทร วรพุทธิ ชัยนาม ฯลฯ ทั้งด้วยวิธีนำข้อเขียนของปรีดีมาตีพิมพ์เผยแพร่ กับเขียนบทความตีความประวัติศาสตร์ในอีกด้านหนึ่ง ในช่วงทศวรรษ 2510 ตัวปรีดีเองก็ออกมาเคลื่อนไหวฟ้องร้องนักเขียนนักหนังสือพิมพ์ที่เขียนกล่าวหาตนอย่างเสียหายและผิดข้อเท็จจริงด้วย⁵³

นอกจากงานเขียนสารคดีทางการเมืองและบทความที่กล่าวถึงไปแล้ว ในช่วงนี้เริ่มมีการผลิตงานวิชาการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองไทยตั้งแต่ยุค 2475 ออกมาจำนวนหนึ่ง ผู้ที่มีบทบาทสำคัญคนหนึ่งในการบุกเบิกงานวิชาการเรื่องนี้คือ ชัยอนันต์ สมุทวณิช

ชัยอนันต์เกิดเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2487 บิดารับราชการตำรวจ เข้าเรียนที่โรงเรียนวชิราวุธ ตั้งแต่เด็ก ต่อมาเข้าเรียนคณะรัฐศาสตร์ จุฬาฯ ในปี 2503 ระหว่างที่เรียนอยู่ก็ได้ทุนไปเรียนที่นิวยอร์กในปี 2505 ต่อมาก็ได้ทุนไปเรียนต่อระดับปริญญาโทและเอกที่สหรัฐฯ ระหว่างนั้นก็เริ่มรับราชการเป็นอาจารย์ที่สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ตั้งแต่ปี 2512 มีความสนใจศึกษาประวัติศาสตร์การเมือง

⁵² มรกต เจวจินดา, *ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์ กับการเมืองไทย พ.ศ. 2475-2526* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), น. 209-210.

⁵³ ผลงานเหล่านี้ได้แก่ ปรีชา อารยะ (วรพุทธิ ชัยนาม), “เรื่องเค้าโครงเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์*, 8: 1 (มิ.ย. 2513), สุพจน์ คำนวณกุล, *ชีวิตและงานของ ดร.ปรีดี พนมยงค์* (กรุงเทพฯ: ประจักษ์การพิมพ์, 2514), ปราโมทย์ พึ่งสุนทร และนายเปื้อง ศิริภัทร (จัดพิมพ์), *บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2* (พิมพ์เนื่องในโอกาสวันครบรอบ 72 ปีของนายปรีดี พนมยงค์, 2515)

สมัยใหม่ เริ่มผลิตผลงานวิชาการประเภทนี้ตั้งแต่ปี 2513 แม้โดยการศึกษาจะเรียนมาทางรัฐศาสตร์ แต่ต้องถือว่าช้อยันันต์เป็นนักวิชาการที่มีส่วนบุกเบิกนำเอกสารจดหมายเหตุมาใช้เขียนงานวิชาการเป็นคนแรกๆ ด้วยการค้นคว้าประวัติศาสตร์การเมืองไทยอย่างจริงจังนี้เอง ทำให้เขามีบทบาทในการผลิตวาทกรรมจากอดีตที่สำคัญคนหนึ่ง⁵⁴

ในปี 2514 ช้อยันันต์ สมุทวนิช และคณะได้ตีพิมพ์หนังสือเล่มหนึ่งออกเผยแพร่ชื่อว่า *สัตว์การเมือง*⁵⁵ ซึ่งนับได้ว่าเป็นหนังสือวิชาการรุ่นบุกเบิกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ 2475 ที่พยายามทำให้สมบูรณ์ที่สุด เพราะได้รวบรวมบทความของผู้เขียนหลายท่านทั้งที่เป็นนักวิชาการและข้าราชการ นำเสนอเรื่องราวของการเมืองไทยตั้งแต่หลังเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 เป็นต้นมา บทความที่นำมารวมไว้มีทั้งสิ้น 8 ชิ้นด้วยกัน บรรณาธิการพยายามจัดเรียงบทความไปตามลำดับเหตุการณ์ ได้ตั้งแต่ “การปูพื้นฐานการปกครองแบบประชาธิปไตยในสมัยราชาธิปไตย” (ช้อยันันต์ สมุทวนิช), “การปฏิวัติ 2475” (เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์), “การปฏิวัติ รัฐประหาร และกบฏภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475” (วิชัย สุวรรณรัตน์), “รัฐสภา: ภูมิหลังของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทยรุ่น พ.ศ. 2476-2512” (เศรษฐพร คูศิริพิทักษ์), “ความไม่มั่นคงของพรรคการเมืองไทย” (อภิญา จรูญพร), “กลุ่มอิทธิพล: กำเนิด บทบาท ผู้สร้างและทิศต่อการเปลี่ยนแปลง” (แสวง รัตนมงคลมาส), “สภาพความเป็นประชาธิปไตย” (ปราชญา กล้าผจญ), “การพัฒนาการเมืองไทย: การวิเคราะห์และแนวทางเลือกบางประการ” (มนุญ วัฒนโกเมร)

บทความที่รวมอยู่ในหนังสือเล่มนี้เสนอแนวการวิเคราะห์ และข้อสรุปค่อนข้างสอดคล้องกัน คือ ประเมินคุณภาพการของคณะราษฎรต่อการพัฒนาการประชาธิปไตยในทางลบ กล่าวคือมองว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี 2475 นั้นเป็นเพียงการยึดอำนาจของข้าราชการกลุ่มหนึ่งโดยประชาชนไม่มีส่วนร่วม ผลของการเปลี่ยนแปลงก็เพียงเปลี่ยนผู้กุมอำนาจจากสถาบันพระมหากษัตริย์มาอยู่ในมือคณะบุคคลเพียงไม่กี่คน ความแตกแยกและการแก่งแย่งแข่งขันชิงอำนาจกันเองระหว่างสมาชิกคณะราษฎรกลายเป็นวงจรอุบาทว์และทำให้เกิดการชะงักงันทางการเมือง อันเป็นผลให้เกิดการปฏิวัติ รัฐประหาร และกบฏติดตามมา ทั้งหมดนี้เป็นโครงเรื่องหลักร่วมกันของงานวิชาการในเล่มนี้

บทความของช้อยันันต์ สมุทวนิชเรื่อง “การปูพื้นฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยในสมัยราชาธิปไตย” เป็นตัวแทนที่ชัดเจนของโครงเรื่องดังกล่าว ในงานชิ้นนี้เขาเสนอว่ารัชกาลที่ 7 ตระเตรียมสร้างสถาบันทางการเมืองที่จะนำประเทศไปสู่ระบอบประชาธิปไตยอยู่แล้วตั้งแต่พระองค์ทรงขึ้นครองราชย์ ที่สำคัญคือทรงมีพระราชประสงค์ที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนชาวไทย

⁵⁴ ทัศนะของช้อยันันต์ในอัตชีวประวัติของเขาเรื่อง *ชีวิตที่เลือกได้* (กรุงเทพฯ: ผู้จัดการ, 2540). สำหรับงานวิชาการเล่มแรกของเขาชื่อ *แผนพัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทย: คำกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ.103* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2513)

⁵⁵ ช้อยันันต์ สมุทวนิช เศรษฐพร คูศิริพิทักษ์ แสวง รัตนมงคลมาส (บก.), *สัตว์การเมือง* (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2514)

โดยทรงเตรียมล่วงหน้าเป็นเวลาหลายปีก่อน พ.ศ. 2475 แต่คณะราษฎรกลับมายึดอำนาจเสียก่อน⁵⁶ โดยมี “พวกที่ใจร้อนทนรอไม่ได้ โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียนฝรั่งเศส”⁵⁷ (คำอธิบายเรื่อง “ชิงสุกก่อนห่าม” นี้ ครอบคลุมการศึกษาเรื่อง 2475 มาอีกนาน) ทำให้พัฒนาการทางการเมืองที่เตรียมไว้อย่างรอบคอบเป็น ขึ้นเป็นตอนต้องขาดตอนไป เขาเขียนว่า “อาจกล่าวได้ว่า ประวัติการปกครองประเทศไทยให้ ความ ยุติธรรมแก่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวน้อยมาก ในส่วนที่เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจในการ สร้างสถาบันการเมืองเพื่อเป็นพื้นฐานของการปกครองประชาธิปไตย”⁵⁸ เขายังชี้ว่าเมื่อผู้ก่อการ คณะราษฎรยึดอำนาจแล้วก็กลับปกครองประเทศอย่างเผด็จการ หาประโยชน์ใส่ตนและพวกพ้อง ไม่ มี ความเป็นประชาธิปไตยจนพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ต้องทบทวนหลายครั้ง หากคณะราษฎรมิได้เชื่อ ฟังแม้แต่น้อย จนพระองค์ต้องสละราชสมบัติในที่สุด ชัยอนันต์กล่าวถึงการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ว่า “...ต่อมาภายหลังที่ทรงเริ่มเห็นว่าคนชั่วในคณะราษฎรกำลังไล่คนดีจนจะเกิดการปกครองในอีก รูปแบบหนึ่ง ที่ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นประชาธิปไตยขึ้น จึงได้ทรงดำเนินการคัดค้านและทักท้วงการกระทำ ต่างๆ ของคณะราษฎรอย่างเต็มกำลัง... เมื่อทรงเห็นว่าความพยายามของพระองค์ท่านไม่บังเกิดผลต่อไป แล้ว จึงได้ทรงประกาศสละราชสมบัติในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2477...”⁵⁹

เขายังกล่าวเสียดยาวว่ารัชกาลที่ 7 ทรงไม่มีโอกาสที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ “ตามโอกาส” และ “ตามใจ” ของพระองค์เอง เขาเขียนว่า “ถ้าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประสบ ความสำเร็จ ในการที่ทรงพยายามสร้างสถาบันทางการเมือง คือ สภากรรมการองคมนตรีให้เป็นจุดเริ่มต้น

⁵⁶ ขณะที่ชัยอนันต์เขียนบทความนี้ ยังไม่มีการค้นพบตัว “ร่างรัฐธรรมนูญ” ที่รัชกาลที่ 7 ทรงมอบหมายให้ พระ ชาติวิริยสารวาจา (ปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศ) และนายเรย์มอนด์ บี สตีเวนส์ ที่ปรึกษากระทรวงการ ต่างประเทศ) ไปร่าง ชัยอนันต์จึงยังไม่มีโอกาสไม่ได้อ่าน เพียงแต่อ้างอิงจากหลักฐานชั้น 2 คือหนังสือเรื่อง *เจ้าชีวิต* ของ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ถึงการมีอยู่ของการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าว ต่อมาภายหลัง 14 ตุลาคม Benjamin A. Batson นักวิชาการที่ศึกษาการเมืองรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ค้นพบเอกสารดังกล่าวอยู่ในหมวดเอกสารส่วน บุคคลสมเด็จพระ ๑ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ในชื่อว่า “ร่างเค้าโครงการเปลี่ยนรูปการ ปกครอง” (An Outline of Change in the Form of the Government) และนำมาตีพิมพ์ในหนังสือชื่อ *Sima's Political Future: Documents from the End of the Absolute Monarchy* (New York: Cornell University, Southeast Asia Program Data Paper No. 96, 1974) จึงทำให้เห็นได้ว่า “ร่างรัฐธรรมนูญ” ที่ชัยอนันต์อ้างว่าเป็นหลักฐานแสดงถึงการเตรียมการปู พื้นฐานประชาธิปไตยนั้น มีเนื้อหาให้อำนาจสูงสุดอยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์ทั้งในทางบริหาร การตรากฎหมายและการ ศาลอย่างสมบูรณ์.

⁵⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, “การปูพื้นฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยในสมัยราชาธิปไตย,” ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช เศรษฐพร ฐศิริพิทักษ์ แสง รัตนมงคลมาส (บก.), *สัปดาห์การเมือง*, น.13.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, น.29.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, น.28.

เพื่อเตรียมการพระราชทานรัฐธรรมนูญและการปกครองในรูปรัฐสภาแล้ว รูปแบบและเนื้อหาของการเมืองไทยคงจะมีแนวทางที่แตกต่างไปจากที่เคยเป็นมาและกำลังเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้มาก”⁶⁰

เมื่ออ่านดูแล้วจะพบว่า การอธิบายเหตุการณ์สละราชสมบัติของชัยอนันต์ มิได้ต่างจากนักเขียนสารคดีทางการเมืองที่เราได้กล่าวไปก่อนหน้านี้แล้วเท่าใดนัก ข้อแตกต่างที่สำคัญคือ ชัยอนันต์ได้อ้างอิงค้นคว้าเอกสารประวัติศาสตร์มาสนับสนุนข้อสรุปของตน เป็นการยกระดับข้อสรุปดังกล่าวให้มีความเป็นวิชาการน่าเชื่อถือกว่างานประเภทสารคดีทางการเมือง

ส่วนเกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ ก็ชี้ให้เห็นในบทความของเขาว่า “ความมั่งคั่งใหญ่โตสูงส่วนตัวที่มีได้รับการตอบสนองจากรัฐบาลให้ดำรงฐานะทางการเมือง” ของผู้นำคณะราษฎรบางคน บวกกับการกระทบกระทั่งในเรื่องความไม่พอใจส่วนตัวของคณะผู้ก่อการบางคนกับพระราชวงศ์เป็นมูลเหตุสำคัญของการปฏิวัติในวันที่ 24 มิถุนาฯ⁶¹ (คงหมายถึงกรณีปรีดีที่มีเรื่องกับเอกอัครราชทูตไทยประจำฝรั่งเศส) การเน้นเรื่องปัญหาส่วนตัวของคณะผู้ก่อการมากกว่าปัจจัยเชิงอุดมการณ์นี้เป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของงานที่อธิบาย 24 มิถุนาฯ ก่อน 14 ตุลาคม สำหรับเกียรติชัย เขาแจกแจงผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิวัติ 24 มิถุนาฯ ว่า มีข้อดีที่ริเริ่มนำเอารัฐธรรมนูญมาเป็นหลักในการดำเนินการปกครองประเทศ อย่างไรก็ตามเขาเห็นว่านั่นเป็นเพียงเรื่องของรูปแบบ แต่พฤติกรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นหลังการปฏิวัติกลับเป็นการผูกขาดอำนาจอยู่ในกลุ่มคณะราษฎร ประชาชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเมือง ผู้นำขาดความจริงใจที่จะใช้กระบวนการแบบประชาธิปไตยในการดำเนินการทางการเมือง (มีการยกตัวอย่างการตั้งศาลพิเศษ) ไม่ให้ความสำคัญกับพรรคการเมือง ทำให้ข้าราชการมีอำนาจและบทบาทครอบงำการเมืองไทยมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้มีสภาสูงที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง ความล้มเหลวประการหนึ่งมาจากการที่การปฏิวัติเกิดขึ้นจากความต้องการของคนเพียงจำนวนไม่กี่คน โดยไม่ได้มีประชาชนสนับสนุน โดยเกียรติชัยใช้คำว่า “คณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองในความว่างเปล่า”⁶² เขาสรุปในตอนจบประโยคสุดท้ายของบทความว่า “การปฏิวัติเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ไม่ได้ช่วยให้อำนาจในการปกครองประเทศได้ขยายไปสู่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศตามระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงเลย”⁶³

ส่วนบทความของวิชัย สุวรรณรัตน์ก็ศึกษาถึงการกบฏ ปฏิวัติ รัฐประหารจำนวนมากไล่มาตามลำดับเวลา (รัฐประหาร 20 มิ.ย. 2476, กบฏบวรเดช, การประหารชีวิต 18 ศพ ปี 2482, รัฐประหาร 8 พ.ย. 490, กบฏวังหลวง, กบฏแมนฮัตตัน, รัฐประหาร 29 พ.ย. 2494, รัฐประหาร 16 ก.ย. 2500, ปฏิวัติ 20 ต.ค. 2501) โดยโยง “วงจรอุบาทว์” ของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยใช้กำลังเข้าตัดสินทั้งหลายทั้งปวงนี้กลับไปหา 24 มิถุนาฯ ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของแบบแผนทางการเมือง โทษคณะราษฎรว่าทำการเปลี่ยนแปลงในสภาพที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่พร้อม ทำให้ข้าราชการซึ่งเป็นกลุ่มที่รวมตัวกันได้เข้มแข็ง

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, น.58.

⁶¹ เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, “การปฏิวัติ 2475,” ใน *สัตว์การเมือง*, น.49-50.

⁶² เรื่องเดียวกัน, น.82.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, น.83.

ที่สุดทลวงโอกาสความได้เปรียบเข้ามาอีกอำนาจของกษัตริย์ไปเป็นของตนเอง⁶⁴ คำอธิบายที่พยายามหาจุดกำเนิดของวงจรอุบาทว์ (เพื่อโยนความผิด) ของความรุนแรงทางการเมืองและการเข้ามามีอำนาจของกองทัพในการเมืองไทยเช่นที่วิชัยทำในบทความนี้ จะพบเห็นได้ในข้อเขียนอีกหลายชิ้นเช่นกัน

สำหรับบทความอื่นๆ ที่เหลือในเล่ม แม้จะมีหัวข้อและจุดเน้นในการศึกษาแตกต่างกันออกไป แต่ก็ล้วนวางอยู่บนโครงเรื่องใหญ่แบบเดียวกับที่บรรยายมาข้างต้น

นอกจากนักวิชาการส่วนหนึ่งในร่วมหาวิทยาลัยที่เขียนบทความในเล่ม *สัตว์การเมือง* แล้ว เหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ ยังได้รับความใส่ใจจากแวดวงปัญญาชนทั่วไปด้วย คูได้จาก *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* นิตยสารที่ทรงอิทธิพลในหมู่นักศึกษาปัญญาชนช่วงก่อน 14 ตุลาฯ ฉบับเดือนมิถุนายน 2515 ก็อุทิศเนื้อหาทั้งฉบับให้กับเหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ เนื่องจากเป็นวาระครบรอบ 40 ปีของเหตุการณ์นี้ โดยจั่วหัวไว้ที่หน้าปกว่า “ประชาธิปไตยตายเสียแล้ว?” และมีรูปการชุมนุมของประชาชนที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเป็นฉากหลัง

บทความในเล่มก็สะท้อนการมอง 24 มิถุนาฯ โดยมีโครงเรื่องครอบงำแบบเดียวกับในรวมบทความเรื่อง *สัตว์การเมือง* ยังไม่ต้องพูดถึงข้อเท็จจริงว่านักวิชาการบางคนที่เขียนในเล่ม *สัตว์การเมือง* ก็มาเขียนในฉบับนี้ด้วย (ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ เกียรติชัย พงษ์พานิชย์) เนื้อหาของบทความในเล่มเกือบทั้งหมดประเมินเหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ ในแง่ลบ (ยกเว้นอยู่บทความเดียว⁶⁵) มีทั้งที่เน้นความขัดแย้งทางความคิดของคณะราษฎร ซึ่งให้เห็นว่า 24 มิถุนาฯ ล้มเหลวบกพร่อง เพราะผู้ก่อการขาดอุดมการณ์ที่แท้จริงร่วมกัน⁶⁶ ลงความเห็นว่าเป็นการปฏิบัติที่ไม่สมบูรณ์ ประชาชนยังขาดสิทธิ เกิดชนชั้นข้าราชการขึ้นแทนที่ชนชั้นเจ้า และเศรษฐกิจก็ไม่เจริญขึ้น⁶⁷ ส่วนที่กองบรรณาธิการไปสัมภาษณ์นักวิชาการ เนื้อหาก็ออกมาเป็นลบ ไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการฝ่ายอนุรักษนิยมหรือฝ่ายก้าวหน้า โดยบางคนมองว่าเป็นแค่การเปลี่ยนจากราชธิปไตยมาเป็นเสนอำมาตยาธิปไตย ไม่ใช่ปฏิบัติแต่เป็นรัฐประหาร (สุลักษณ์ ศิวรักษ์) หรือบางคนคิดว่าไม่อาจเรียกได้ด้วยซ้ำว่าเป็นการปฏิบัติ เพราะไม่มีการเปลี่ยนแปลงในชั้นมูลฐาน มิได้มีอุดมการณ์ยึดมั่น

⁶⁴ วิชัย สุวรรณรัตน์, “การปฏิบัติ รัฐประหาร และกฎหมายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475,” ใน *สัตว์การเมือง*, น.84-130.

⁶⁵ คือ บทความของเสถียร สุกโสภณ, “เหตุการณ์ในหนึ่งวัน: 24 มิถุนายน 2475,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 10: 6 (มิ.ย. 2515):18-27. เขาอธิบายว่า 24 มิถุนาฯ คือ การปฏิวัติอันแท้จริง ไม่เหมือนกับการปฏิวัติครั้งหลังๆ ต่อมา เพราะผู้ก่อการเป็นผู้ไม่มีอำนาจทำไปโดยใจบริสุทธิ์ และทำให้ระบอบประชาธิปไตยได้ถือกำเนิดขึ้นมาในสังคมไทย. เสถียรเป็นอาจารย์สอนวิชาประวัติศาสตร์ระดับมัธยม แต่มีความสนใจศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์การเมืองอย่างมาก จนผลิตผลงานเชิงตำราและสารคดีทางการเมืองออกมาหลายเล่ม เช่น *ประวัติศาสตร์ไทยฉบับพัฒนาการ*, *ชีวิตทางการเมืองของพระยาอุททิศ* เป็นต้น กรณีของเสถียรนี้นับว่าเป็นนักเขียนที่น่าสนใจและควรจะมีผู้ศึกษางานและความคิดของเขาต่อไป ขอขอบคุณอาจารย์ฉลอง สุนทรวาณิชย์ที่ตั้งคำถามซึ่งให้เห็นความสำคัญ

⁶⁶ สืบแสง พรหมบุญ, “สองเสนอกฎปฏิวัติ: ความขัดแย้งทางอุดมการณ์,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 10: 6 (มิ.ย. 2515): 68-74.

⁶⁷ กมล สมวิเชียร, “การปฏิบัติของสามัญชน,” เล่มเดียวกัน, น.28-39.

ในเสรีประชาธิปไตย ไม่ได้ยึดมั่นในประชาชน ไม่ยอมร่วมมือกับรัชกาลที่ 7 ทั้งที่พระองค์เป็นเจ้าประชาธิปไตยอยู่แล้ว (ปราโมทย์ นาคทรรพ) หรือมองจากมุมของฝ่ายก้าวหน้า 24 มิถุนาฯ เป็นการปูพื้นฐานระบอบประชาธิปไตยเพียงแค่เริ่มต้น แต่ผู้ก่อการไม่มีอุดมการณ์ยึดมั่นร่วมกัน ต่างหวังมีอำนาจ ไม่ได้หวังปฏิบัติงานร่วมกันให้สำเร็จ ผู้ก่อการส่วนใหญ่ไม่ใช่ นักอุดมการณ์ และไม่ได้พยายามลงไปสู่ประชาชนอย่างแท้จริง (สุรพงษ์ ชัยนาม)⁶⁸

ที่น่าสนใจคือ ป้าย อังภากรณ์ ปัญญาชนที่ทรงอิทธิพลและได้รับความเคารพนับถือมากที่สุดของยุคสมัย ก็ได้เขียนบทความสั้นๆ ส่งมาตีพิมพ์ในฉบับนี้ เล่าประสบการณ์ตัวเองซึ่งเป็นคนร่วมสมัยในขณะที่เกิดเหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ แม้เนื้อหาของบทความไม่ได้อธิบายชี้ชัดออกมาว่าป้ายประเมินฐานะความสำคัญเหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ อย่างไร แต่การที่ป้ายใช้คำว่า “รัฐประหาร” เรียกเหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ ตลอดเวลาในบทความนี้ ก็พอจะสะท้อนอะไรได้ทีเดียว⁶⁹

งานเขียนอีกประเภทหนึ่งที่มีบทบาทผลิดาวากรรมให้รัชกาลที่ 7 ทรงมีฐานะเป็นกษัตริย์ประชาธิปไตย คือ งานเขียนประเภทบันทึกความทรงจำ (ซึ่งบางเรื่องแต่งเป็นทำนองนิยาย) ของบรรดาอดีตนักโทษคดีกบฏบวรเดชซึ่งเริ่มแพร่หลายในปลายทศวรรษ 2500

งานในกลุ่มบันทึกความทรงจำที่ทยอยตีพิมพ์ออกมานี้ ได้แก่ ตัวตายแต่ชื่อจริง ของจกกล ไกรฤกษ์ (2508) ผืนจริงของข้าพเจ้า ผืนร้ายของข้าพเจ้า และ 10,000 ไมล์ของข้าพเจ้า ของเลื่อน ศราภยานิช (นาวาเอก พระยาศราภย์พิพัฒน์) (2512) เมืองนิมิตรและชีวิตแห่งการกบฏสองครั้ง ของ ม.ร.ว.นิมิตรมงคลนวรรตน์ (2513) และ ยุคทมิฬ ของพายัพ โรจนวิภาต (2515) งานของนักเขียน 3 คนหลังเป็นงานเก่าที่เคยตีพิมพ์ครั้งแรกตั้งแต่สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และว่างเว้นจากการตีพิมพ์ใหม่เป็นเวลานาน บันทึกความทรงจำในกลุ่มนี้ให้ภาพร่วมกันถึงชีวิตของข้าราชการผู้จงรักภักดีอย่างลึกซึ้งต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ จนยอมเสี่ยงชีวิตเพื่อปกป้องรักษาเกียรติของพระองค์ ทำให้พวกเขาต้องประสบชะตากรรมคล้ายกันคือ ตกเป็นผู้ต้องหาทางการเมือง จนต้องลี้ภัยไปต่างแดน ถูกจับติดคุก และบางคนถูกเนรเทศไปอยู่เกาะตะรุเตา งานในกลุ่มนี้จึงเป็นวรรณกรรมที่บรรยายถึงชีวิตอันตกระกำลำบาก และทุกข์ทรมานอันเนื่องมาจากต้องตกเป็น “เหยื่อเผด็จการ” ของผู้ก่อการคณะราษฎร ทำให้ตลอดเวลาที่อ่าน ผู้อ่านจะได้ภาพที่ตัดกัน 2 ภาพระหว่างความเป็นประชาธิปไตยของรัชกาลที่ 7 กับความเป็นเผด็จการของคณะราษฎร ภาพของคณะราษฎรจะปรากฏตัวในฐานะฝ่ายอธรรมหรือผู้ร้ายแทรกอยู่เป็นระยะๆ ในบันทึกความทรงจำเหล่านี้

⁶⁸ กองบรรณาธิการ, “สัมภาษณ์/มองปฏิวัติ 2475: สนธิ เจริญรัฐ/ปราโมทย์ นาคทรรพ/สุลักษณ์ ศิวรักษ์/นิตย พิบูลสงคราม/

สุรพงษ์ ชัยนาม,” เล่มเดียวกัน, น.54-66. ในบรรดาคนที่ถูกสัมภาษณ์ที่พอจะมอง 24 มิถุนาฯ เป็นบวกอยู่บ้างมีคนเดียว คือ นิตย พิบูลสงคราม บุตรชายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้นำคณะราษฎรคนสำคัญ

⁶⁹ ดู ป้าย อังภากรณ์, “แตกเนื้อหนุ่มเมื่อ 2475,” เล่มเดียวกัน, น.12-17.

ในเรื่อง *ตัวตายแต่ชื่อยัง* ของจกกล ไกรฤกษ์ ดีพิมพ์ออกมาก่อนเล่มอื่นในปี 2508 พระยาศรภักย์พิพัฒน์เพื่อนนักโทษการเมืองด้วยกันได้มาช่วยเขียนคำนำให้ พระยาศรภักย์พิพัฒน์ได้กล่าวขอบคุณจกกล ว่า การได้อ่านงานของจกกลช่วยให้เขารำลึกถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ โดยเฉพาะเหตุการณ์ตอนสละราชสมบัติ

เมื่อทรงเห็นว่ารัฐบาลไทยในสมัยนั้นมีได้ปฏิบัติถูกต้องตามทำนองคลองธรรมประชาธิปไตย อาศัยแต่พระราชกฤษฎีกาบริหาร เป็นเครื่องกำกับหน้าบริหารงานราชการประเทศเพื่อประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้องเท่านั้น จึงทรงสละราชสมบัติเสียดีกว่า ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ทรงไว้ว่า

“ข้าพเจ้าเห็นว่ารัฐบาลและพวกพ้อง ใช้วิธีการปกครอง ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการของเสรีภาพในส่วนบุคคล และหลักความยุติธรรมตามความเข้าใจและยึดถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้ใด คณะใด ใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นในนามของข้าพเจ้าต่อไปได้ ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรทั่วไป ข้าพเจ้าจึงขอสละราชสมบัติและออกจากตำแหน่งพระมหากษัตริย์แต่บัดนี้เป็นต้นไป ฯลฯ”

ผู้ที่ได้อ่านพระราชหัตถเลขาฉบับนี้เป็นครั้งแรก ตื่นตันและเสียใจเป็นอย่างยิ่งถึงน้ำตาไหลเป็นจำนวนมาก ยิ่งกว่าเวลาเสด็จสวรรคตที่ประเทศอังกฤษเสียอีก⁷⁰

ทั้งจกกล ไกรฤกษ์และนาวาเอก พระยาศรภักย์พิพัฒน์ เป็นข้าราชการที่จงรักภักดีต่อรัชกาลที่ 7 อย่างสูง หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ชีวิตราชการของพวกเขาก็สะดุดหยุดลงในกรณีของพระยาศรภักย์พิพัฒน์ซึ่งขณะนั้นกำลังดำรงตำแหน่งผู้ช่วยปลัดทูลฉลองกระทรวงกลาโหมและเจ้ากรมเสมียนตรา กระทรวงกลาโหม ถูกปลดออกจากราชการเมื่อเกิดการปฏิวัติ 2475 และเมื่อเกิดกรณีกบฏบวรเดชหรือที่ผู้ก่อการเรียกตัวเองว่า “คณะกู้บ้านเมือง”⁷¹ เขาก็ถูกจับกุมในกรณีนี้ด้วย ศาลพิเศษตัดสิน

⁷⁰จกกล ไกรฤกษ์, *ตัวตายแต่ชื่อยัง* (พระนคร: เกื้อกูลการพิมพ์, 2508), น.4-5. (เน้นตามต้นฉบับ)

⁷¹“คณะกู้บ้านเมือง” หรือกบฏบวรเดชนี้ประกอบด้วยทหารและพลเรือนจำนวนหนึ่งนำโดย พล.อ.พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดชกฤดากร ได้ยึดจังหวัดนครราชสีมาเป็นกองบัญชาการใหญ่ แล้วยกกองกำลังทหารตามต่างจังหวัดเข้ามาประชิดพระนครเพื่อบีบบังคับให้รัฐบาลยอมจำนน ชื่อเรียกร้องของพวกเขาก็สำคัญคือการรื้อฟื้นเกียรติและพระราชอำนาจให้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์ (ชื่อเรียกร้องหลายข้อตรงกับชื่อเรียกร้องของรัชกาลที่ 7 เมื่อครั้งครองกับรัฐบาลก่อนที่จะสละราชสมบัติ) ผลจากการปะทะ ปรากฏว่าฝ่าย “คณะกู้บ้านเมือง” ประสบกับความปราชัยต่อการปราบปรามของฝ่ายรัฐบาล การสู้รบยุติลงในเดือนตุลาคม 2476 นายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่เข้าร่วมกับ “คณะกู้บ้านเมือง” พากันเดินทางหนีออกนอกประเทศ ผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวนมากทั้งทหารและพลเรือนถูกจับกุม ดูรายละเอียดใน นิคม จารุมณี, “กบฏบวรเดช พ.ศ. 2476,” *วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2519 และ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์,

จำคุกตลอดชีวิต หลังจากถูกคุมขังอยู่ในคุกบางขวางเป็นเวลาประมาณ 5 ปี ก็ถูกย้ายไปขังอยู่ที่เกาะตะรุเตา แต่สามารถหลบหนีออกมาจากเกาะได้ในปี 2482 และลี้ภัยอยู่ในต่างประเทศหลายปี กลับเข้าประเทศในปี 2488 และเสียชีวิตในปี 2511 หลังจากเสียชีวิต เพื่อนสนิทและญาติได้จัดตั้งมูลนิธิ “นาวาเอก พระยาศราภัยพิพัฒน์” กิจกรรมที่สำคัญประการหนึ่งคือ การตั้งสำนักพิมพ์ “ศราภัย” ซึ่งมีจุดประสงค์หลักในการรื้อฟื้นงานเขียนของพระยาศราภัยพิพัฒน์มาตีพิมพ์ ดังปรากฏว่าในปี 2512 สำนักพิมพ์ก็ได้พิมพ์บันทึก 3 เรื่องของพระยาศราภัยพิพัฒน์ออกขายพร้อมกันเป็นชุด

เรื่อง *ฝันจริงของข้าพเจ้า* เป็นบันทึกตั้งแต่ครั้งที่เขาถูกปลดออกจากราชการหลังการปฏิวัติ 2475 เล่าถึงการเดินทางไปฝึกสอนชั่วคราวที่จีนและญี่ปุ่น ส่วนเรื่อง *ฝันร้ายของข้าพเจ้า* นั้นเล่าชีวิตตั้งแต่ช่วงที่พัวพันกับกบฏบวรเดชจนถูกจับติดคุก ถูกย้ายไปขังที่เกาะตะรุเตา มาจบเอาตอนที่หนีออกมาจากเกาะได้สุดท้ายเรื่อง 10,000 ไมล์ของข้าพเจ้า เล่าชีวิตช่วงที่ต้องลี้ภัยไปอยู่ต่างประเทศหลังหนีออกมาจากเกาะตะรุเตา พระยาศราภัยพิพัฒน์เขียนเล่าชีวิตตนเองด้วยภาษาสำนวนอันดีเยี่ยม เนื่องจากเคยเป็นนักประพันธ์และเคยประกอบอาชีพเป็นนักหนังสือพิมพ์อยู่ช่วงหนึ่ง บันทึกความทรงจำของเขาจึงมีทั้งความสนุก ตื่นเต้น เสรีสะเทือนใจครบทุกรสตามแบบวรรณกรรมที่ดีเรื่องหนึ่ง แต่ที่สำคัญคือ เนื้อหาได้สอดแทรกทัศนะวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของคณะราษฎรตั้งแต่ขึ้นมามีอำนาจ ทั้งยังชี้ให้เห็นว่าแท้จริงแล้วตัวเขาและคนอื่นที่ถูกคณะราษฎรจับกุมตัวมาทรมานและถูกหาว่าเป็นกบฏนั้น เป็นผู้บริสุทธิ์ที่รักชาติและอยากเห็นชาติเป็นประชาธิปไตยโดยแท้จริงเท่านั้น⁷²

สำหรับหนังสือของ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล⁷³ เดิมแต่งเป็นภาษาอังกฤษขณะที่อยู่ในคุก ต่อมาเมื่อได้รับการปล่อยตัวออกจากคุกในปี 2487 ได้เรียบเรียงตีพิมพ์เป็นภาษาไทยชื่อว่า “ความฝันของนักอุดมคติ” หลังจากนั้นเมื่อมีการนำไปพิมพ์ซ้ำได้เปลี่ยนชื่อเป็น “เมืองนิมิตร” การรื้อฟื้นกลับมาตีพิมพ์ใหม่ในปี 2513 นี้ได้รับการผลักดันจากนักวิชาการที่มีบทบาทสำคัญคนหนึ่งที่ได้กล่าวถึงไปแล้ว คือ ชัยอนันต์ สมุทวณิช โดยเขาช่วยเขียนคำนำและช่วยขายให้ด้วย⁷⁴ การจัดพิมพ์ครั้งใหม่นี้ได้รวมเอาบันทึกเรื่อง “ชีวิตแห่งการ

“กบฏบวรเดช: การเมืองของประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ของการเมือง,” *วารสารธรรมศาสตร์* 13:1 (มิ.ค. 2527): 92-119.

⁷²เลื่อน สราภัยวานิช (นาวาเอก พระยาศราภัยพิพัฒน์), *ฝันร้ายของข้าพเจ้า* (พระนคร: มิตรนราการพิมพ์, 2512), น. 283.

⁷³เป็นอดีตนักโทษการเมืองคดีกบฏบวรเดช ขณะที่ถูกจับมีตำแหน่งนายเรืออากาศโท หลังจากถูกกักขังอยู่ 5 ปีก็ได้รับพระราชทานอภัยโทษ เป็นอิสระอยู่ได้ไม่นานก็ถูกรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามจับกุมในข้อหาพยายามล้มล้างรัฐบาล สาทพิเศษ 2481 ได้ตัดสินจำคุกตลอดชีวิต ขณะถูกจองจำได้แอบแต่งหนังสือขึ้นเล่มหนึ่งเป็นภาษาอังกฤษชื่อว่า “ความฝันของนักอุดมคติ” แต่ต้นฉบับตกไปถึงมือตำรวจสันติบาล มีผลให้เขาถูกเนรเทศไปอยู่เกาะเต่านานถึง 3 ปี เมื่อมีการอภัยโทษนักโทษการเมืองในปี 2487 จึงได้รับการปล่อยตัว แต่ในปี 2491 ก็ล้มป่วยถึงแก่ชีวิต ดูประวัติของเขาใน ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์, *เมืองนิมิตรและชีวิตแห่งการกบฏสองครั้ง* (พระนคร: อักษรสัมพันธ์, 2513)

⁷⁴ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *ชีวิตที่เลือกได้*, น.312-313 ภรรยาของชัยอนันต์ยังเป็นญาติกับทางครอบครัวของสอ เสถบุตร (หลานชายคนหนึ่งของภรรยาชัยอนันต์แต่งงานกับสอ เสถบุตร) ซึ่งเป็นอดีตนักโทษคดีกบฏบวรเดชเช่นเดียวกัน สอ

กบฏสองครั้ง” ที่กล่าวถึงคดีกบฏบวรเดชและคดีกบฏ 2481 มาพิมพ์ไว้ด้วย แม้ว่า ม.ร.ว.นิมิตรมงคลจะเขียนบันทึกนี้เป็นเชิงนิยาย แต่เขาก็เปิดเผยให้ทราบทั่วกันว่ามันคือ บันทึกอัตชีวประวัติของเขาเอง ตัวเอกของเรื่องที่ชื่อ รุ่ง จิตรเกษม ก็จำลองมาจากชีวิตจริงของ ม.ร.ว.นิมิตรมงคลนั่นเอง

ในคำนำของช้อยนันต์ เขากล่าวยกย่อง ม.ร.ว.นิมิตรมงคลว่าเป็นนักอุดมคติผู้ต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพกับอำนาจเผด็จการ และกล่าวชื่นชมบันทึก 2 ชิ้นนี้โดยมีนัยกระทบถึงรัฐบาลทหารร่วมสมัยในขณะนั้น

ปฏิกิริยาของนิมิตรมงคล ต่อการดำเนินการปกครองประเทศของ
รัฐบาลในยุค ‘ประชาธิปไตย’ โดยนิมิตรมงคล ได้กล่าวไว้ในที่ต่างๆ กันของหนังสือ
ทั้งสองเล่มนี้ว่า ‘ประชาธิปไตย’ ของคณะราษฎรนั้นเป็นของจอมปลอม และ
ชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลที่มีวิธีการกำจัดผู้มีความเห็นในทางตรงกันข้ามกับนโยบายของตน
อย่างรุนแรง และไร้ความยุติธรรม มีลักษณะไม่ผิดกับรัฐบาลของประเทศที่มีระบบ
การปกครองแบบคอมมิวนิสต์⁷⁵

เล่มสุดท้ายในกลุ่มงานบันทึกความทรงจำคือ ยุคทมิฬ ของพายัพ โรจนวิภาต⁷⁶ พิมพ์ครั้งแรกในปี 2489 การรื้อฟื้นมาพิมพ์ใหม่นี้ดำเนินการโดยสำนักพิมพ์สอ เสถบุตร ซึ่งเป็นอดีตนักโทษกบฏบวรเดช เช่นเดียวกัน เนื้อหาของหนังสือก็คาบเกี่ยวกับบันทึกความทรงจำในกลุ่มเดียวกัน คือ บรรยายถึงชีวิตของนักโทษการเมืองในคดีกบฏ 2481-82 ซึ่งเป็นคดีที่ผู้คนให้ความสนใจกันมากเนื่องจากการจับกุมผู้ต้องหาที่เป็นเจ้านายชั้นสูงหลายพระองค์ และในที่สุดศาลพิเศษได้มีคำสั่งตัดสินประหารชีวิตทั้งหมด 18 คน ในข้อหาวางแผนประทุษร้ายชีวิตบุคคลสำคัญของประเทศ เพื่อเปลี่ยนระบอบการปกครองขณะนั้น โดยคิดอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ หรือสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตมาเป็นกษัตริย์แทน เหตุการณ์นี้ได้กลายเป็นชนกคิดหลังแก่คณะราษฎร และได้ถูกพายัพนำมาย้ำเน้นในงานเขียนเล่มนี้ เพื่อให้เห็นความเหี้ยมโหดของการปกครองของคณะราษฎร พายัพเปรียบเปรยจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นอิต

เสถบุตรและภรรยาได้ตั้งสำนักพิมพ์ชื่อ “สอ เสถบุตร” ขึ้นมาเพื่อตีพิมพ์ผลงานของสอ เสถบุตร นอกจากนั้นสำนักพิมพ์นี้ยังมีบทบาทตีพิมพ์งานของเพื่อนนักโทษกบฏบวรเดชผู้หนึ่งคือ พายัพ โรจนวิภาต ดังจะกล่าวถึงข้างหน้าด้วย ดู ประวัติชีวิตและผลงานของสอ เสถบุตรใน พิมพ์วัลค์ เสถบุตร, สอ เสถบุตร (กรุงเทพฯ: ผู้จัดการ, 2537)

⁷⁵ช้อยนันต์ สมุทราวณิช, “ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตนกับ ‘เมืองนิมิตร’,” ใน เมืองนิมิตรและชีวิตแห่งการกบฏสองครั้ง (พระนคร: อักษรสัมพันธ์, 2513), น.(43).

⁷⁶เป็นชื่อจริงของร้อยโท ขุนโรจนวิชัย เกิดเมื่อวันที่ 1 ส.ค. 2444 ขณะเกิดเหตุการณ์กบฏบวรเดช เขาในฐานะตำแหน่งผู้บังคับกองร้อยที่ 1 กองพันทหารปืนใหญ่ที่ 6 นครราชสีมา ได้นำกองทหารปืนใหญ่เข้าร่วมกับพระองค์เจ้าบวรเดชด้วย แต่เมื่อฝ่ายกบฏพ่ายแพ้ก็ลี้ภัยการเมืองไปอินโดจีน ครั้นได้ข่าวว่ารัฐบาลสมัชชจอมพล ป. พิบูลสงครามอภัยโทษให้จึงเดินทางกลับประเทศในปี 2485 แต่ก็ถูกตำรวจจับเพราะคดีกบฏบวรเดชยังไม่หมดอายุความ ศาลตัดสินจำคุกตลอดชีวิตต่อมาในปี 2487 จึงได้รับการปล่อยตัวพร้อมนักโทษการเมืองจำนวนมากเมื่อมีการประกาศพระราชกฤษฎีกาอภัยโทษ ดู ประวัติของพายัพจาก อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ ขุนสง่าบุรี (สง่า โรจนวิภาต และ ร.ท.ขุนโรจนวิชัย (พายัพ โรจนวิภาต), 2527 อ้างใน พายัพ โรจนวิภาต, ยุคทมิฬ, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: อ่านไทย, 2532), น. [10]-[11].

เลอร์ และมุสโสลินี คำเรียกขานยุคสมัยที่จอมพลผู้นี้เรืองอำนาจในทศวรรษ 2480 ว่า “ยุคทมิฬ” ของพ่ายกลายเป็นชื่อที่เรียกกันติดปาก⁷⁷

คำนำของหนังสือชี้แจงว่าที่จัดพิมพ์ใหม่เพื่อให้ “อนุชนรุ่นหลังค้นคว้าศึกษาและรำลึกไว้ว่า ได้มีผู้หลังเลือดสรวงเวทประชาธิปไตยมาแล้วในอดีต คนรุ่นพ่อ รุ่นปู่ ของชนในสมัยปัจจุบัน ได้ต่อสู้กันมาแล้วเพียงใด”⁷⁸

เรื่องเล่าจากงานเขียนกลุ่มนี้จึงเป็นการให้ภาพรัชกาลที่ 7 ในฐานะกษัตริย์ประชาธิปไตย ในขณะเดียวกันก็ให้ภาพนักโทษการเมืองคดีกบฏบวรเดชและกบฏ 2481-82 เป็นนักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยอย่างกล้าหาญ นับเป็นคำอธิบายที่กลับตาลปัตรอดีตเสียใหม่ แต่ที่สำคัญและน่าสนใจคือ คำอธิบายเหล่านี้กลับเป็นทศนะที่นักศึกษาปัญญาชนที่กำลังต่อสู้กับเผด็จการทหารในช่วงก่อน 14 ตุลาฯ รับเอาไปเป็นทศนะของตน งานเขียนของนักการเมืองฝ่ายกษัตริย์นิยมกลายเป็นแรงบันดาลใจให้นักศึกษา เพราะนักศึกษาปัญญาชนรุ่น 14 ตุลาฯ พิจารณามันเป็นงานเขียนที่สะท้อนชีวิตของคนซึ่งถูกกดขี่เบียดเบียนโดยรัฐบาลเผด็จการ สะท้อนชีวิตของผู้ที่ต่อสู้กับเผด็จการอย่างกล้าหาญจนถูกจับติดคุกและ/หรือประหารชีวิต ฉะนั้นจึงพบว่างานและชีวิตของนักเขียนเหล่านี้ถูกนำไปกล่าวแนะนำในนิพนธ์และหนังสือของนักศึกษาปัญญาชนหลายเล่มด้วยความชื่นชม

พิรุณ ฉัตรวนิชกุล นักกิจกรรมคนสำคัญของจุฬาฯ เขียนแนะนำผู้อ่านให้รู้จักกับรัฐ จิตรเกษม ตัวละครจากเรื่อง *เมืองนิมิตรและชีวิตแห่งการกบฏสองครั้ง*⁷⁹ วิทยากร เชียงกุล นักคิดคนสำคัญของยุคสมัยนั้นก็เขียนถึงงานของม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน ด้วยความชื่นชมว่าเป็นหนังสือที่มีคุณค่าในการศึกษาประวัติศาสตร์สำหรับคนรุ่นหลังมากที่สุดเล่มหนึ่ง โดยเฉพาะการได้รับรู้ชะตากรรมของผู้แต่งที่ต้องถูกจำคุกในข้อหากบฏถึง 2 ครั้ง⁸⁰ หนังสือของนักศึกษามหาวิทยาลัยฉบับหนึ่งก็นำเรื่องราวบางตอนจากหนังสือ *เมืองนิมิตรและชีวิตแห่งการกบฏสองครั้ง* ของนิมิตรมงคล เกี่ยวกับการจัดทำหนังสือพิมพ์วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลของบรรดานักโทษการเมืองในคุกไปตีพิมพ์ซ้ำ⁸¹ ชีวิตของพระยาศราภย์พิพัฒน์ ก็ถูกนำไปเขียนถึงในคอลัมน์ “คนกับงาน” ของนิพนธ์ *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* อันเป็นคอลัมน์แนะนำชีวิตบุคคลที่น่าสนใจ⁸² หนังสือ *ยุคทมิฬ* ของพ่ายถูกแนะนำให้เป็นหนังสือที่น่าอ่านสำหรับคนหนุ่มสาวควบคู่

⁷⁷นอกจากนั้น นักวิชาการที่ศึกษาเหตุการณ์ยุคนี้ท่านหนึ่งชี้ให้เห็นว่าบันทึกของพ่ายเล่มนี้มีอิทธิพลอย่างสูงต่อการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ดู ความเห็นของธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์จาก “บทนำ” ใน พายัพ โรจนวิภาต, *ยุคทมิฬ*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: อ่านไทย, 2532), น. [14]-[27].

⁷⁸พ่าย โรจนวิภาต, *ยุคทมิฬ*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (สมุทรปราการ: สอ เสถบุตร, 2515)

⁷⁹พิรุณ ฉัตรวนิชกุล, “รัฐ จิตรเกษม นักอุดมคติที่เต็มไปด้วยความฝัน,” *วรรณกรรมเพื่อชีวิต* ฉบับ แกร่ง, น.49-56.

⁸⁰ดูบทวิจารณ์หนังสือเล่มนี้ของวิทยากร เชียงกุล ใน *วิทยาสารปริทัศน์* 22 (20 พ.ย. 2513): 56.

⁸¹เฉลิมศักดิ์ ศิลาพร “น้ำเงินแท้-หนังสือพิมพ์ชาวคุก,” *วารสาร โคมฉบับพิเศษ* 10 ธันวาคม 2513 (พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2513), ไม่มีเลขหน้า.

⁸²ดู *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 6: 3 (ธ.ค. 2511): 100-106.

กับ ปีสาง และ ความรักของวัดยา ของเสนีย์ เสาวพงศ์⁸³ หนังสือ ภัยเขียว ของนักศึกษากลุ่ม “วลัญชัทสน์” มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ซึ่งมีเนื้อหาต่อต้านเผด็จการทหารอย่างรุนแรง ก็คัดลอกข้อความจากนิยายของนิมิตรมงคลที่กล่าวถึงความเป็นกลางทางการเมืองของทหารมาลงไว้ว่า “ข้าพเจ้าเป็น ทหารของชาติ และถวายน้าพิพัฒน์สัตยาต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ข้าพเจ้าไม่ใช้ทหารของรัฐบาลหรือของกลุ่มนักการเมืองใดๆ”⁸⁴

ความแพร่หลายของสารคดีทางการเมือง บทความ บทวิจารณ์หนังสือ ตำราวิชาการ นิยายและบันเทิงความทรงจำที่เขียนประวัติศาสตร์วิพากษ์วิจารณ์คณะราษฎร แต่ชื่นชมยกย่องรัชกาลที่ 7 และข้าราชการที่จงรักภักดีต่อพระองค์ว่าเป็นฝ่ายประชาธิปไตย ดังที่รวบรวมและวิเคราะห์ให้เห็นทั้งหมดนี้ ทำให้เข้าใจได้ถึงปรากฏการณ์ที่นักศึกษาที่กำลังตื่นตัวทางการเมืองรับเอาทัศนคติเช่นนี้มาเป็นของตน ประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยที่ปรากฏในสิ่งพิมพ์นักศึกษาจึงมีคณะราษฎรเป็นผู้ร้าย ในขณะที่สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นนักประชาธิปไตยผู้พิทักษ์สิทธิเสรีภาพ และประโยชน์สุขของประชาชนอย่างแท้จริง

ในหนังสือของกลุ่มนิสิตนักศึกษาอาสาสมัครสังเกตการณ์เลือกตั้ง ปี 2512 ซึ่งนักศึกษาได้ติดต่อขอบทความเกี่ยวกับประชาธิปไตยจากนักคิดนักเขียนที่มีชื่อเสียง หนึ่งในบทความที่นักศึกษานำมาตีพิมพ์ คือบทความของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อดีตนายกรัฐมนตรีและนักการเมืองฝ่ายกษัตริย์นิยมคนสำคัญ เสนีย์ได้วิจารณ์คณะราษฎรอย่างรุนแรงและยกย่องรัชกาลที่ 7 ด้วยโครงเรื่องแบบเดียวกับชยอนันต์ว่า

ก่อนการปฏิวัติรัฐประหาร พ.ศ.2475 ไม่กี่ปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้สั่งให้ร่างรัฐธรรมนูญขึ้น เพื่อมอบให้ราษฎรของพระองค์ปกครองตนเอง หากแต่มีข้าราชการฝ่ายทหารและพลเรือนเข้าช่วงชิงทำรัฐประหารเสียก่อน จึงได้มีเสียประชาธิปไตยมาให้เราใส่อยู่ทุกวันนี้ อันเป็นสิ่งที่ขาดๆ วันๆ เปราะเปื้อนอยู่สักหน่อย หลังจากรัฐประหารปี 2475 เราควรจะได้มีการปกครองของปวงชน โดยปวงชนเพื่อประโยชน์ของปวงชน แต่เพราะเรายังไม่คุ้นเคยกับประชาธิปไตยแบบตะวันตกที่ได้นำมาใช้ซึ่งผิดกับประชาธิปไตยของพ่อขุนรามคำแหง แท้ที่ได้ประสบพบเห็นกันมาเป็นเวลา 36 ปีมานี้ เราจึงมีแต่การปกครองของข้าราชการ โดยข้าราชการ เพื่อประโยชน์ของข้าราชการ... กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เมื่อปี 2475 เราได้โค่นต้นโพธิ์ต้นไทรให้ล้มลง แล้วนำดินคำเยไปปลูกแทนที่ ทุกวันนี้ผู้ช่วยจึงพากันกันกะเยอ และมีความเห็นพ้องต้องกันว่า ดินคำเยนี้ใช้ไม่ได้⁸⁵

⁸³“หนังสืออ่าน,” ใน กลุ่มชุมชนสยาม, *หนุ่มสาวคือชีวิต* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์, 2515), น.110.

⁸⁴วลัญชัทสน์ฉบับภัยเขียว 1: 2 (ก.ย.-พ.ย. 2514): 82. (การเน้นเป็นของผู้จัดทำ ภัยเขียว เอง)

⁸⁵เสนีย์ ปราโมช, “ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชพูดเรื่องการเมือง” ใน กลุ่มนิสิตนักศึกษาอาสาสมัครสังเกตการณ์เลือกตั้ง, *ประเมินผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 10 กุมภาพันธ์ 2512* (พระนคร: ศรีเมืองการพิมพ์, 2512), น.362.

แม้แต่เรื่องเค้าโครงเศรษฐกิจก็ถูกหิบบมาตีความด้วยทัศนะคล้ายคลึงกัน ดังปรากฏในวารสารที่จัดทำโดยนักศึกษานิติศาสตร์ ภาควิชาทฤษฎี รัฐศาสตร์ จุฬาฯ ฉบับหนึ่งชื่อว่า ปัญญาชน ได้นำบางตอนของ “บันทึกพระบรมราชวินิจฉัยเรื่องเค้าโครงเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม (สมุดปกเหลือง) ในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” มาตีพิมพ์ โดยสาราณียกรเขียนหมายเหตุไว้ว่า

คงพอจำกันได้หรือพอทราบกันบ้างว่า เมื่อประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชสู่ระบอบประชาธิปไตยใหม่ๆ ได้เคยมีผู้เสนอเค้าโครงเศรษฐกิจเพื่อจะนำมาใช้ในประเทศไทยของเรา แต่ไม่เป็นผลสำเร็จทั้งนี้ก็โดยที่เดชบุญที่เรามีพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระปรีชาญาณเล็งเห็นการณ์ไกล และทรงมีพระราชหฤทัยเปี่ยมล้นด้วยพระเมตตาต่อพสกนิกรของพระองค์ได้ทรงทดทานไว้ มิฉะนั้นแล้วประเทศไทยอันเป็นที่รักยิ่งของเราจะไม่ได้อยู่ในระบบที่เป็นอยู่ในขณะนี้ก็ได้⁸⁶

คณะราษฎรกับรัชกาลที่ 7 ถูกนักศึกษาจับเอามาเป็นคู่ขัดแย้งแบบขาวกับดำในเกือบทุกๆ ด้าน โดยเหตุแห่งความเลวร้ายจะมาจากฝ่ายคณะราษฎรทั้งสิ้น หลังการรัฐประหารตัวเองของจอมพลถนอม นักศึกษาจุฬาฯ คนหนึ่งก็เขียนจดหมายเปิดผนึกลงใน จุฬาสาร (จุลสารของสโมสรนิสิตจุฬาฯ) ฉบับรัฐธรรมนูญ ในทำนองจดหมายเปิดผนึกถึงสมาชิกสภาธิบดีบัญญัติทุกท่าน โดยออกตัวว่าตนเองเป็นนักศึกษาหัวรุนแรงที่ได้เฝ้าติดตามบทบาทของสภาธิบดีบัญญัติแห่งชาติซึ่งแต่งตั้งโดยคณะปฏิวัติที่รัฐประหารตนเองเมื่อ 17 พฤศจิกายน 2514 (สมาชิกสภาฯ นี้มีทั้งสิ้น 299 คนเป็นพลเรือน 1 ใน 3 ของจำนวนทั้งหมด ที่เหลือเป็นข้าราชการ) นักศึกษาผู้นี้เรียกร้องให้สมาชิกสภาฯ ที่เป็นพลเรือนลาออกเพื่อรักษาศักดิ์ศรีและไม่ยอมตกเป็นเครื่องมือของคณะปฏิวัติ และได้กล่าวเตือนสติสมาชิกสภาฯ ด้วยการอ้างถึงรัชกาลที่ 7 ว่า

กระผมเชื่อเหลือเกินท่านสมาชิกคงจะเข้าใจดีว่าระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้นเป็นอย่างไร และก็ยังเชื่อมั่นว่าท่านก็เป็นผู้หนึ่งที่ใฝ่ฝันจะเห็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงงอกงามบนผืนแผ่นดินไทยเช่นเดียวกับนักศึกษาและประชาชนทั่วไป ท่านคงเข้าใจดีว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสละพระราชอำนาจนี้ให้กับกลุ่มบุคคลใด”⁸⁷

⁸⁶ หมายเหตุของสาราณียกรใน สารสาส์น 4: 2 (ม.ค. 2513), น.1.

⁸⁷ ประพันธ์ จันทรแสงน้อย, “จดหมายเปิดผนึกถึง ส.น. (พลเรือน),” จุฬาสาร ฉบับที่ 2 (ส.ค. 2516): 12-13.

ดัชนีสำคัญที่สะท้อนว่าวาทกรรมกษัตริย์ประชาธิปไตยได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมต่อต้านเผด็จการของนักศึกษาและปัญญาชนอย่างแนบแน่นคือ ข้อเขียนต่างๆ ในหนังสือนักศึกษาเชิงใหม่กลุ่ม “วลัญชทัศน์” ฉบับ *ภัยเขียว* หนังสือฉบับนี้ถูกอ้างอิงในงานศึกษาเรื่อง 14 ตุลาฯ เกือบทุกชิ้นในฐานะผลงานที่สะท้อนความคิดต่อต้านเผด็จการทหารของนักศึกษาช่วงก่อน 14 ตุลาฯ ที่ชัดเจนที่สุด

บทความหลายชิ้นใน *ภัยเขียว* พยายามวิเคราะห์และชี้ให้เห็นปัญหาที่ทหารเข้ามาแทรกแซงและครอบงำการเมืองไทย ท้ายที่สุดผู้เขียนหลายท่านสรุปว่าการปฏิวัติ 2475 นั้นเองที่เป็นต้นกำเนิดทำให้ทหารเข้ามาครอบงำการเมืองไทย พวกเขาวิเคราะห์ว่าการกระทำครั้งนั้นคือการใช้กำลังทหารเข้ายึดอำนาจจากพระมหากษัตริย์โดยประชาชนไม่รู้เห็นด้วย ต่อจากนั้นทหารก็เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมืองโดยตลอดตั้งแต่การรัฐประหารปี 2476 ของพระยาพหลฯ การรัฐประหารปี 2490 ของจอมพลผิน ชุณหะวัณ การรัฐประหารปี 2500 ของจอมพลสฤษดิ์ มาจนถึงการรัฐประหารตนเองของจอมพลถนอม แนวการมองเช่นนี้เป็นการสร้างความต่อเนื่องให้กับเหตุการณ์หลายเหตุการณ์เข้ามาอยู่ในโครงเรื่องง่ายๆ ไม่ซับซ้อนว่าด้วยความสืบเนื่องของอำนาจทหารในการเมืองไทย ทำให้พวกเขามองว่าเหตุการณ์ในอดีตตั้งแต่ 2475 นั้น “เป็นการซ้ำรอยประวัติศาสตร์ทั้งสิ้น”⁸⁸ รัฐบาลทหารของจอมพลถนอมในขณะนั้นจึงไม่ใช่อะไรอื่นหากคือมรดกทางการเมืองของคณะราษฎรจากการปฏิวัติ 2475 ที่ทหารเป็น “หัวแรงสำคัญในการยึดอำนาจ... แล้วเอียงอย่างเหตุผลว่าเพื่อประชาชน... เป็นเหตุให้ทหารเคยชินต่อการได้อำนาจมาโดยกำลัง และใช้วิธีการนี้เรื่อยมา โดยทหารจ้องคอยโอกาสที่จะถิ่บตัวเองไปสู่ตำแหน่งสูงสุดอยู่เสมอ และผลักดันเก่าให้กระเด็นออกนอกทางไป”⁸⁹

ผู้เขียนบทความใน *ภัยเขียว* คนหนึ่งจึงแนะนำให้ผู้สนใจปัญหาทหารกับการเมืองศึกษาพระราชหัตถเลขาทรงสละราชสมบัติของในหลวงรัชกาลที่ 7 เพื่อ “เปรียบเทียบปัจจุบันว่า ปัญหาที่ ร.7 ทรงพบในยุคนั้นก็มีได้แตกต่างจากปัจจุบันเท่าใดนัก”⁹⁰ ในตอนท้ายของบทความเขาจึงได้นำพระราชหัตถเลขาทั้งฉบับมาตีพิมพ์ประกอบไว้ด้วย เท่ากับว่า ในขณะที่นักศึกษาโยงรัฐบาลจอมพลถนอมกับคณะราษฎรพวกเขาก็เชื่อมการต่อสู้ของตนเองกับการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งแต่ครั้งอดีต อดีตกับปัจจุบันกลายเป็นเจ้าของกันและกัน การจับคู่เปรียบเทียบเช่นนี้กลับมีพลังไปอย่างไม่น่าเชื่อ

ดัชนีที่น่าสนใจอีก 2 ประการที่ชี้ให้เห็นความแพร่หลายของวาทกรรมกษัตริย์ประชาธิปไตยก่อน 14 ตุลาฯ คือ การประกวดเรียงความชิงรางวัล “ทุนภูมิพล” ในปี 2515 ได้กำหนดให้นักศึกษาเขียนใน

⁸⁸ ภัทร (นามแฝง), “ทหารกับปัญหาการเมืองของไทย,” ใน *วลัญชทัศน์* ฉบับ *ภัยเขียว* 1:2 (ก.ย.-พ.ย. 2514): 6-34 และดูทัศนะเช่นนี้ในเล่มเดียวกัน อาทิ อนันต์ สายศิริวิทย์, “ทหารกับการเมือง,” น.49-53 และ “วลัญชทัศน์เสวนา,” น.147.

⁸⁹ ภัทร (นามแฝง), “ทหารกับปัญหาการเมืองของไทย,” น.16-17.

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, น.17.

หัวข้อ “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ” ฉบับที่ได้รับรางวัลจะ ถูกรวบรวมตีพิมพ์เผยแพร่ใน วารสารธรรมศาสตร์ ด้วย⁹¹

ดัชนีประการที่สองคือ การปรากฏตัวของวาทกรรมกษัตริย์ประชาธิปไตยในนิตยสาร ลอมฟาง ซึ่งเป็นนิตยสารที่มีบทบาทในการนำงานของนักเขียนฝ่าย “ซ้าย” อย่างจิตร ภูมิศักดิ์ นายผี อุดม สีสุวรรณ รวมทั้งชีวประวัติของนักปฏิวัติอย่างเช ษฐารามาเผยแพร่ โดยพบว่ากลางปี 2516 มีการตีพิมพ์บทความขึ้น หนึ่งเรื่อง “ภาระหน้าที่ของผู้รักชาติ” โดยผู้ใช้นามแฝงว่า “นักศึกษา” บทความนี้เริ่มต้นว่า “บรรพบุรุษของ เราได้สร้างสมแผ่นดินส่วนหนึ่งของสุวรรณภูมินี้ ได้ทำการปกป้องคุ้มครองไว้ให้เราสืบต่อกันมาหลาย ศตวรรษ เป็นผืนแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรนานาชนิด...ได้จาริกนาม ‘ไทย’ อันมีความหมาย สมบูรณ์สูงส่งในความเป็นมนุษย์”⁹² เขาบรรยายต่อมาว่าแม้ในสมัยที่ประเทศเพื่อนบ้านต่างตกเป็นอาณานิคม พระประมุขของชาติก็สามารถพาชาติหลุดพ้นจากการ “เป็นข้าต่างชาติโดยอาศัยพระปัญญา ความสามารถทางการทูต รักษาความเป็นเอกราชความเป็นไทยไว้ได้”⁹³

ผู้เขียนยังบรรยายประวัติศาสตร์ไทยต่อไปว่า เมื่อระบบการปกครองของนานาชาติอารยะประเทศ ได้พัฒนามาสู่ระบอบประชาธิปไตย พระประมุขของไทยก็เตรียมการให้การปกครองของบ้านเมือง วัฒนาการไปสู่ระบอบประชาธิปไตยเช่นเดียวกัน จนทำให้เขาสรุปว่า

การที่ชาติไทยของเราภายใต้การนำของพระมหากษัตริย์อันประเสริฐ และบรรดาข้า ราชบริพารผู้จงรักภักดีและเปี่ยมไปด้วยความรักชาติ สามารถฝ่ามรสุมแห่งภัยอันตราย ใหญ่หลวงในยุคล่าเมืองขึ้น โดยรักษาเอกราชของชาติไว้ได้...เป็นการพิสูจน์ให้เห็น คุณค่าพิเศษของชนชาติไทยทางด้านสติปัญญา... และเป็นลักษณะอันสำคัญที่ควรจะเป็น ที่เชื่อมั่นได้ว่าชนชาติไทยของเราเหมาะสมและพร้อมที่จะรับการปกครอง ระบอบประชาธิปไตย⁹⁴

ด้วยตรรกะที่ดำเนินมาก่อนหน้า จึงไม่น่าแปลกใจเมื่อผู้เขียนบรรยายถึงหัวข้อ “บ้านเมืองของเรา ในยุคประชาธิปไตย” ผู้เขียนยกย่อรัชกาลที่ 7 ว่าทรงวางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยและ พระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ประชาชน ทั้งยังคืนพระราชอำนาจแก่ประชาชนโดยการสละราชสมบัติด้วย แต่ที่น่าเสียดายที่

⁹¹ ชัยนันท์ นันทพันธ์, “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ,” วารสาร ธรรมศาสตร์ 3:1 (มิ.ย.-ค.ค. 2516): 144-168.

⁹² “นักศึกษา” (นามแฝง), “ภาระหน้าที่ของผู้รักชาติ,” ลอมฟาง ฉบับ ชัยชนะ (ก.ค. 2516): 45.

⁹³ เรื่องเดียวกัน, น.46.

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, น.46.

ผู้เข้ารับผิชอบบริหารบ้านเมืองส่วนมากกลายเป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ไปในทางช่วยเหลือเกื้อกูลนักฉวยโอกาสหาความร่ำรวย... เวลาล่วงจากปี พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน เป็นเวลาล่วงเข้า 41 ปี การดำเนินการปกครองในบ้านเมืองของเรามาถึงลงสู่ระบบทางทหารยิ่งขึ้นเป็นสำคัญ คำขานว่าประชาธิปไตยคงเป็นเพียงคำขานไม่มีการปฏิบัติ จึงกล่าวได้ชัดเจนว่ายุคประชาธิปไตยจอมปลอมได้เริ่มต้นขึ้นแล้ว⁹⁵

บทความชิ้นนี้นับได้ว่าเป็นการหลอมรวมร้อยรัดวาทกรรมอันล่องลอยกระจัดกระจายไหลเวียนอยู่ในสังคมขณะนั้น ทั้งที่ปรากฏในสุนทรพจน์ พระราชหัตถเลขา สารคดีการเมือง บทความ ตำราวิชาการ และบันทึกความทรงจำเข้ามาไว้ด้วยกันเป็นโครงเรื่องประวัติศาสตร์ที่หมดจดลงตัวสอดคล้องกันทางตรรกะอย่างยิ่ง พอจะกล่าวได้ว่านี่คือโครงเรื่องแม่บทของประวัติศาสตร์ “ราชาชาตินิยมที่เป็นประชาธิปไตย” ซึ่งมาจากการหลอมรวม “ราชาชาตินิยม” เข้ากับ “กษัตริย์ประชาธิปไตย”

จุดสุดยอดของวาทกรรมราชาชาตินิยมประชาธิปไตยที่แพร่หลายอยู่ในหมู่นักศึกษาและปัญญาชนจำนวนมากดำเนินมาถึง เมื่อมันไปปรากฏตัวในเอกสารชิ้นสำคัญที่สุดของขบวนการ 14 ตุลาฯ คือ หนังสือของกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ

ดังที่งานวิชาการหลายชิ้นได้บรรยายให้เห็นแล้วว่า ความไม่พอใจต่อการยึดอำนาจตนเองของจอมพลถนอมและคณะนั้นเริ่มก่อตัวขึ้นในกลุ่มการเมืองหลายกลุ่ม ทั้งนักการเมืองที่หมดอำนาจเนื่องจากรัฐสภาและพรรคการเมืองถูกยุบ นายทหารที่ถูกกันออกจากวงโคจรอำนาจและถูกสกัดการเลื่อนขั้น นักธุรกิจที่เดือดร้อนจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ในส่วนของนักศึกษาและปัญญาชนก็มีประเด็นที่ไม่พอใจรัฐบาลเผด็จการทหารมากมายหลายประเด็น หลังเหตุการณ์ชุมนุมประท้วงคำสั่งลอบฆาตกรรมนักศึกษา 9 คน เมื่อวันที่ 21-22 มิถุนายน 2516 นักศึกษาและปัญญาชนกลุ่มหนึ่งได้รวมตัวกันในนาม “กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ” โดยมี ชีรยุทธ บุญมี ซึ่งหมดวาระการเป็นเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เป็นผู้ประสานงานคนสำคัญของกลุ่ม

ในวันที่ 5 ตุลาคม 2516 กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญได้จัดแถลงข่าวที่อนุสาวรีย์ทหารอาสา ประกาศเจตนารมณ์ 3 ข้อคือ

1. ให้รัฐบาลประกาศใช้รัฐธรรมนูญโดยเร็วที่สุดโดยสันติวิธี
2. ให้การศึกษาทางการเมืองเกี่ยวกับเรื่องรัฐธรรมนูญตามระบอบประชาธิปไตย
3. กระตุ้นให้ประชาชนเกิดความสำนึกและห่วงใยในสิทธิเสรีภาพของตน

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, น.47.

ทางกลุ่มยังได้วางโครงการอบรมหลักสูตร “รัฐธรรมนูญสำหรับประชาชน” และจัดทำหนังสือของกลุ่มเผยแพร่แก่ประชาชนทุก 15 วัน เพื่อเป็นเวทีแสดงความคิดเห็นของประชาชนและสร้างศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย⁹⁶

ปรากฏว่าหน้าปกหนังสือของกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่พวกเขานำมาเดินแจกพร้อมใบปลิวชักชวนประชาชนให้ร่วมเรียกร้องรัฐธรรมนูญในวันที่ 6 ตุลาคม 2516 พวกเขาได้นำข้อความจากพระราชหัตถเลขาเสด็จราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ที่ว่า “ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละราชอำนาจ... โดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร์” มาลงไว้เด่นสะดุดตาบนหน้าปกด้วยลายมือเขียนแบบโบราณ และในใบปลิวที่เป็นชนวนเหตุการณ์ ก็มีข้อความบรรยายว่า

พี่น้องประชาชนที่รัก

นับตั้งแต่ครั้งเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ พ.ศ. 2475 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชปณิธานอย่างแน่วแน่ว่า

“ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละราชอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าแต่เดิม ให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาดและโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของราษฎร”

แต่ตลอด 41 ปีที่ผ่านมา อำนาจหาได้เคยตกถึงมือประชาชนไม่ คนไทยยังไม่ได้มีส่วนร่วมในการต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพ และผลประโยชน์ของคนอย่างแท้จริง การละเมิดสิทธิ เสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชนยังปรากฏขึ้นทุกๆ ไป อันทำให้ความยุ่งยากเดือดร้อน อดอยากแร้นแค้นให้เกิดแก่พี่น้องชาวไทยนานัปการ

หลังเดินแจกใบปลิวได้ไม่นาน พวกเขาก็ถูกตำรวจจับกุม เหตุการณ์หลังจากนั้นลูกตามออกไปอย่างที่ไม่มีการคาดคิด จนนำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคมในที่สุด

การจับคู่ให้คณะราษฎรเป็นบรรพบุรุษของรัฐบาลจอมพลถนอม ในขณะที่รัชกาลที่ 7 เป็นตัวแทนเจตนารมณ์ของประชาชนที่แพร่หลายมาก่อนหน้าในวาทกรรมราชาธิปไตยประชาชนได้แสดงพลังทางการเมืองของมันเป็นอย่างเต็มศักยภาพในหนังสือ และใบปลิวของกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ

ตลกร้ายก็คือ ระบอบถนอม-ประภาสที่เป็นทายาททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์เองคือรัฐบาลที่พยายามทำลายความสำคัญของ 24 มิถุนาฯ ลงไป ด้วยการลดทอนความสำคัญเชิงอุดมการณ์และ

⁹⁶หนังสือ *กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ* ฉบับที่ 1 (6-19 ตุลาคม 2516): 25-26 เนื้อหาในหนังสือฉบับแรกเป็นการรวมบทความทางการเมืองของ ศ.ศิริรักษ์ เขียน ชีระวิทย์ ประพันธ์ศักดิ์ กมลเพ็ชร และประสาร มฤคพิทักษ์ และบทสัมภาษณ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช พร้อมกับรายชื่อผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญจำนวน 100 คน สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับ *กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ* ดู ประสาร มฤคพิทักษ์, “กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ บันทึกจากประสบการณ์จริง,” *มติชนสุดสัปดาห์* 13: 685 (8 ต.ค. 2536): 31-32.

ความหมายของมัน พร้อมกับหันไปเชิดชูอุดมการณ์แบบกษัตริย์นิยมขึ้นมาแทนที่ รัฐบาลถนอมซึ่งพยายามแยกตัวเองออกจากคณะราษฎรและพยายามโน้มน้าวให้ประชาชนเห็นว่าสิ่งที่รัฐบาลตนกำลังทำคือ การสร้างระบอบการเมืองแบบใหม่ที่แตกต่างจากที่คณะราษฎรทำไว้ในปี 2475 กลับถูกเกมการเมืองวัฒนธรรมเรื่องประชาธิปไตยยื้อย่นจนทำให้พวกเขากลายเป็นทนายทูลสืบทอดมรดกทางการเมืองแบบคณาธิปไตยของคณะราษฎร ทั้งยังบิดเบือนเจตนารมณ์ประชาธิปไตยของพระมหากษัตริย์ด้วย ผลกระทบทางการเมืองของวาทกรรมนี้คือ การบั่นทอนความชอบธรรมในการครองอำนาจของรัฐบาลชุดจอมพลถนอมอย่างรุนแรงในช่วงก่อน 14 ตุลาคม

สรุป

ความหมายของเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ใดๆ ก็ตาม ไม่เคยหยุดนิ่ง หากแปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นเส้นตรงเสมอไป ความหมายที่ถูกสร้างไว้ในบางยุคอาจจะเลื่อนหายไปเป็นบางช่วง แล้วก็กลับมาปรากฏใหม่อีกครั้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสัมพันธภาพทางการเมืองของกลุ่มฝ่ายๆ ต่างๆ ที่จะต่อสู้ช่วงชิงนิยามความหมายเพื่อสนับสนุนอำนาจของตน แต่การต่อสู้นี้ก็ถูกกำหนดจากเกมการเมืองวัฒนธรรมของแต่ละยุคด้วย ที่ส่งผลให้ความหมายบางแบบถูกขบขัน ในขณะที่ความหมายแบบอื่นๆ ถูกละเลยหรือกดทับเอาไว้

เหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญที่สุดเหตุการณ์หนึ่งในประวัติศาสตร์การเมืองไทยก็ตกอยู่ในชะตากรรมที่ไม่ต่างจากเหตุการณ์ บทความนี้ชี้ให้เห็นความหมายของเหตุการณ์ที่แปรเปลี่ยนมาในแต่ละยุคสมัย โดยความหมายที่ปรากฏแพร่หลายในช่วงก่อน 14 ตุลาคม เป็นความหมายที่อธิบาย 24 มิถุนาฯ ในแง่ลบ มองว่าเป็นจุดกำเนิดของวงจรอุบาทว์ทางการเมืองที่ทำให้ทหารเข้ามามีอำนาจทางการเมืองก่อให้เกิดการเมืองแบบคณาธิปไตยขึ้น แม้ว่าคำอธิบายเช่นนี้จะพอสืบสาวกลับไปยังงานในช่วงทศวรรษ 2490 ได้บ้าง แต่การต่อสู้ช่วงชิงนิยามในทศวรรษ 2500-2510 ก่อน 14 ตุลาคม ก็มีเรื่องเล่า (narrative) ที่มาสร้างความหมายใหม่ๆ เพิ่มเติมและยกระดับคำอธิบายขึ้นไปด้วย ที่สำคัญ ความหมายของ 24 มิถุนาฯ ในช่วงก่อน 14 ตุลาคม อยู่ภายใต้เกมการเมืองวัฒนธรรมเรื่องประชาธิปไตย กล่าวคือ ถกเถียงในบรรยากาศของยุคสมัยที่สนใจกำหนดคตินิยมให้กับ “ประชาธิปไตย” และหาจุดกำเนิดที่มาของระบอบการปกครองแบบนี้ในสังคมไทย ส่งผลให้การถกเถียงหาความหมายให้กับ 24 มิถุนาฯ เน้นไปที่มิติประชาธิปไตยมากกว่ามิติของชาตินิยมแบบในยุค 2480

และแล้ว ความหมายครอบงำของเหตุการณ์ 24 มิถุนาฯ ว่าด้วยกำเนิดคณาธิปไตยที่ปรากฏแพร่หลายอยู่ในขบวนการนักศึกษาปัญญาชนก่อน 14 ตุลาคม ก็แสดงอำนาจทางการเมืองของมัน ช่วยทำลายความชอบธรรมของคณาธิปไตยถนอม-ประภาส จนต้องพินิจจากอำนาจไปในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม นับเป็นการปิดฉากการเมืองของประวัติศาสตร์ไปหนึ่งตอนสำคัญ

